

”Det fanns ju bara indicier”

En studie om grundskolelärare reflektioner kring anmälningsplikt

av: Malin Körner & Martin Halling

VT 2011

Handledare: Tove Harnett

Abstract

Authors: Malin Körner and Martin Halling

Title: "Det fanns ju bara indicier" - En studie om grundskolelärares reflektioner kring anmälningsplikt

Supervisor: Tove Harnett

Among others, elementary school teachers in Sweden are obligated by law to report to the social services if they suspect that a child is maltreated in one way or another. Nevertheless, research indicates that only few of the suspected cases are actually reported. Also, the law and the predatory works are subject to different interpretations: What is included in the term "maltreated"? What constitutes a suspicion? When is a report to be filed - in reality? We chose to interview seven elementary school teachers in the form of semi-structured interviews. The aim of this study was to examine how they reflect about their obligation to report, and how we could possibly explain or justify why reports are often not filed. To arrange our material and find patterns, we used a scheme of coding. We coded upon: what the informants included in the term "children that are maltreated", what roles that were categorized, and what impediments and solutions the informants described in the report process. Furthermore we used social constructive theory to analyse what the informants apprehended as real and true from their concept of reality. For one thing, we found that the informants described the home arena and the school arena as separate territories with different authorities. The teachers experienced that they were not to intervene in private family matters. Roughly speaking, this is one possible explanation why reports are not made although it's suspected that a child is being maltreated. The informants also described the social services in quite negative terms. The social services didn't come across as gaining the informants' confidence. This is another possible way to get an understanding of why teachers are lacking in their propensity to report.

Keywords: maltreated children, obligation to report, school, social services

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1. Problemformulering	1
1.2. Syfte och frågeställningar	1
2. Metod	2
2.1. Metodologiskt angreppssätt	2
2.2. Avgränsning	3
2.3. Tillvägagångssätt	3
2.3.1. Insamlande av empiri	3
2.3.2. Litteratursökning	5
2.3.3. Val av teori	5
2.3.4. Val av begrepp	6
2.4. Etiska överväganden	7
2.5. Arbetsfördelning	7
3. Bakgrundsinformation och tidigare forskning	8
3.1. Förståelse av lagen	8
3.2. Forskning om tolkning och tillämpning	9
4. Teoretisk utgångspunkt: Socialkonstruktivism	12
5. Analys	15
5.1. Kategorisering av roller	15
5.1.1. ”Den passive aktören”	15
5.1.2. Förövare	18
5.1.3. Hjälpare	21
5.1.4. Offer	25
5.2. ”Barn som far illa”	28
5.2.1. ”Allvarlig dignitet”	28
5.2.2. Känslomässig utsatthet	29
5.2.3. När beskrivs att barnet inte far illa?	30
5.2.4. Tecken på att barn far illa	31
5.3. Strategier och hinder	33
5.3.1. Vad beskrivs som problem?	33
5.3.2. Vad beskrivs som lösningar?	37
6. Avslutande diskussion	40
7. Referenslista	43
8. Bilagor	45

8.1. Bilaga 1: Intervjuguide	45
8.2. Bilaga 2: Informationsbrev	47

1. Inledning

1.1. Problemformulering

Myndigheter som möter barn och ungdomar, exempelvis skola samt hälso- och sjukvård, ska om de misstänker missförhållanden anmäla detta till socialtjänsten enligt 14 kap § 1 Socialtjänstlagen. Så långt är allt tydligt, men fungerar det i praktiken? I förarbetena till lagen står det att den anställde ska anmäla direkt vid misstanke, sedan är det socialtjänstens uppgift att ta ställning till om en utredning ska öppnas eller inte. Även i osäkra och svårtolkade situationer ska en anmälan göras direkt (Olsson, 2009:195). Är det då så enkelt som att anmäla i detta skede eller finns det svårigheter sett ur ett lärarperspektiv att uppfylla kraven på anmälningsplikt?

Att som tjänsteperson vara lagmässigt pliktbelagd påverkar rimligtvis både den enskilde anställde, arbetssituationen, hela arbetsplatsen och kontakten med utomstående. Ur ett större perspektiv samspelar dessutom denna påverkan med de utifrånställda kraven på skolväsendet och de enskilda lärarna. Skulle detta leda till att den enskilde läraren inte anmäler vid misstanke om missförhållande, innebär det att förutsättningarna för socialtjänsten att ingripa inte är sådana som lagskrivaren önskat. Det vill säga, socialtjänsten får inte information om situationen i det skede de borde. Följaktligen kan detta få negativa konsekvenser för det enskilda barnet, vilket gör området både viktigt och intressant att undersöka.

1.2. Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att undersöka hur grundskolelärare förhåller sig till anmälningsplikt enligt 14 kap 1 § SoL. Då lagen innehåller tolkningsutrymme är vi intresserade av att undersöka lärares beskrivningar av sitt förhållningssätt till anmälningsplikt, och diskutera vilka konsekvenser det får.

- Hur reflekterar de intervjuade lärarna kring situationer som enligt lagen kan föregå en anmälan enligt 14 kap 1 § SoL?
- Hur kan vi förstå varför lärare inte anmäler, trots misstankar om att en elev inte mår bra?

2. Metod

2.1. Metodologiskt angreppssätt

Vi är ute efter att beskriva informanternas tankar kring deras syn på anmälningsplikt. Utifrån vår beskrivande utgångspunkt valde vi att undersöka kvalitativ metod som möjligt metodologiskt angreppssätt i vår studie. Kvalitativ metod syftar till att beskriva en företeelses kvaliteter, medan kvantitativ metod har till mål att mäta hur mycket av något som finns (Teorell, 2007:264). Kvalitativa metoder syftar primärt till att förstå materialet och är inriktade på insikt och förståelse med utgångspunkt i hur människor uppfattar världen (ibid:265). Då vi lagt fokus på lärares upplevelse av anmälningsplikt och lärares beskrivningar av skolans agerande då ett barn inte mår bra, valde vi att angripa vårt material utifrån kvalitativ metod.

För att i intervju kunna utgå ifrån en intervjuguide med specificerade frågor, men även ha möjligheten att ställa följdfrågor, be om förtydliganden och öppna för vidare resonemang av informanten valde vi att göra semistrukturerade intervjuer. I formen av en semistrukturerad intervju har den tillfrågade större möjlighet att besvara frågor med egna ord, samt utveckla och fördjupa sina svar, än i exempelvis en strukturerad intervju. I och med att informanterna på detta sätt kunde förtydliga sina reflektioner, föreföll denna intervjuform vara omest optimal för vårt syfte (May, 2001:150f). Bland annat handlade våra frågor om förekomst av elevvårdskonferenser samt hur dessa går till, agerande vid upptäckt av att en elev inte mår bra och upplevelse av lagtexten. Vi frågade även om informanten funderat på att göra en anmälan. Utifrån det frågade vi vidare kring vad som påverkat val att anmäla respektive inte anmäla. Exempel på andra frågor vi ställt finns i intervjuguiden (bilaga 1).

Vi såg stora fördelar i att använda semistrukturerade intervjuer, en kvalitativ metod, som angreppssätt i vår studie. Då syftet är att beskriva, menar exempelvis Jan Teorell (2007:267f) att kvalitativ metod i hög grad ger förutsättningar för att vi mäter det vi avser att mäta (validitet). Detta genom att flera informanter används för att ge beskrivningar av samma underliggande fenomen, samt att flera frågor kan ställas ur olika synvinklar. Även enkäter kan göra detta, men förutsättningarna för att få ytterligare tydliggöranden av specifika uttryck och fördjupanden av intressanta reflektioner får anses mindre. Vill vi få något förtydligt har vi möjlighet att be om detta i intervjusituationen, vilket inte kan göras i en enkät. Förutsättningarna för exakt

precisionen i vårt mätverktyg (reliabilitet) är dock generellt mindre än om vi använt kvantitativ metod. Genom ett kvantitativt metodologiskt angreppssätt ökar forskaren möjligheten att göra en helhetlig undersökning, och måste ett urval göras kan slutsatser dras genom statistiska mätinstrument (ibid:167). Vårt syfte är dock inte att göra en helhetlig undersökning, utan att göra fenomenet ”att grundskolelärare ibland inte anmäler trots indicier” mer begripligt.

2.2. Avgränsning

På grund av skolplikt ska alla barn komma i kontakt med grundskolelärare, vilket gör denna pedagogiska yrkesgrupp till den mest adekvata undersökningsgruppen för vår undersökning. Vi har därför valt att fokusera denna studie på grundskolelärares upplevelser i förhållande till anmälningsplikt. Då gymnasiet är frivilligt, samt att alla gymnasieelever inte är barn enligt lagens bemärkelse, har vi valt att inte intervjua gymnasielärare. Vidare ämnar vi inte av utrymmesskäl undersöka synen hos förskolelärare och andra professioner där de anställda är belagda med anmälningsplikt. Sådana yrkesgrupper är exempelvis sjukvårdspersonal, tandvårdspersonal, psykologer samt anställda inom kriminalvården.

I våra intervjuer var vi inriktade på att fråga informanten om hur man inom grundskolan agerar vid misstanke om att ett barn av ena eller andra skälet inte mår bra. Utifrån detta frågade vi vidare kring informantens egna upplevelser av specifika situationer. Vilka problem kan det handla om? Hur gick du till väga? Vad hände sedan? Dessa var några av de följdfrågor vi frekvent använde oss av i våra intervjuer. Vi ställde inte frågor gällande pedagogik och skolpolitik då dessa områden inte har någon direkt koppling till vårt syfte. Dock berördes dessa områden av en del av informanterna, och vi ställde då följdfrågor kring detta.

2.3. Tillvägagångssätt

2.3.1. Insamlande av empiri

För att få informanter till vår studie gick vi via två kommuners hemsidor på internet. På X kommuns hemsida fick vi tillgång till emailadresser till alla grundskolelärare som arbetar på någon av kommunens skolor. Till dessa 139 skickade vi ett kort e-mail där vi beskrev vår förfrågan och bifogade ett informationsbrev om studien (se bilaga 2). Via V kommuns hemsida fick vi tillgång till samtliga anställda rektorers

emailadresser, och även information som ledde oss till det samma vad gällde rektorerna för fri- och privatskolor – sammanlagt 43 rektorer. Vi fick på liknande sätt tillgång till 20 emailadresser till lärare anställda på fri- och privatskolor i V. Samma information om rektorer och lärare på fri- och privatskolor i X fanns inte på X kommuns hemsida. Således togs inte dessa kontakter. Två av våra informanter fick vi tag på genom egna kontakter. Vid ett positivt svar på vår förfrågan avtalades datum, tid och plats för intervju med den enskilde läraren. Intervjuerna varade i genomsnitt 39 minuter, högst 62 och minst 20. Utifrån de 202 personer vi kontaktade fick vi 15 svar från lärare som ville medverka, och av dem intervjuade vi 7 stycken. På grund av tidsramen blev det inte möjligt för oss att göra intervju med 4 stycken, och övriga 4 svarade inte vidare efter den första kontakten. Vår informantgrupp utgör således inte någon representativ bild av den generelle lärarens syn på anmälningsplikt. Det är rimligt att tänka att de lärare som valt att ställa upp i vår studie är de som anser att ämnet är viktigt, intressant och/eller har egen erfarenhet från det. Mer oerfarna lärare kanske upplever att de inte har något att tillföra vår studie. Detta togs upp som skäl till att inte medverka. På grund av betygssättning, omdömen, provrättande och liknande uppgav många lärare även tidsbrist som skäl. Med utgångspunkt i detta tenderar vår studie att visa på beskrivningar från de mest erfarna, som anser sig ha kunskap om anmälningsplikten. Risken finns således att studien inte visar på exempelvis nyexaminerade lärares reflektioner kring fenomenet. Även de som är ointresserade eller ställer sig kritiska till denna aspekt av läraryrket har kanske valt att inte medverka. Trots allt är våra informanter sju olika lärare arbetande på sex olika skolor. Utifrån vårt syfte är det inte vår ambition att få fram ett generellt lärarperspektiv, utan att visa på olika lärares syn på anmälningsplikt och se hur vi kan förstå dessa synsätt.

Den första av våra intervjuer kom att bli en pilotintervju, då den gjordes med en bekant till en av oss. För att motverka eventuell påverkan av detta ledde den andra av oss intervjun. Denna intervju syftade från början framförallt till att vi skulle se hur väl våra frågor fungerade och hur vi agerade i intervjusituationen, men utifrån innehållet har vi ändå valt att inbegripa den i vårt empiriska material. Det är tydligt utmärkt vilken intervju detta är. Vidare bad en av våra informanter oss att skicka våra frågor innan intervjun, vilket vi gjorde. Utifrån att informanten hade förberett sina svar fick dessa en annan, mindre resonerande, karaktär än övriga informanters svar. Genom att be om förtydligande och ställa följdfrågor skapade vi dock ytterligare möjligheter för informanten att resonera fritt i intervjusituationen.

Vi har vidare använt en variant av Håkan Jönsons (2010) analyschema när vi har kodat vår empiri. Vi har kodat på sociala konstruktioner av ”barn som far illa”, offer, hjälpare, förövare samt vad som beskrivs som problem respektive lösningar. Kodningen är en del av själva analysen, och syftar till att ordna materialet och synliggöra mönster. För att tolka materialet har vi funnit det användbart att först tydliggöra intressanta förhållanden som blivit synliga då vi gjort våra intervjuer (Jönson 2010:56).

2.3.2. Litteratursökning

I vårt arbete för att finna tidigare forskning och relevanta texter rörande vårt val av teori valde vi att söka genom olika databaser som Ebscohost, LibHUB och LIBRIS. Rörande tidigare forskning använde vi sökord som ”child abuse”, ”child neglect”, ”child maltreatment”, ”teacher”, ”obligation” ”in school”, ”school reporting”, ”anmälningsplikt” och ”skola” i olika konstellationer. Vi sökte även litteratur genom Lunds Universitets och Malmö högskolas bibliotekskataloger. Genom dessa sökord fann vi forskning rörande hur anmälningsplikten fungerar, hur mycket som anmäls samt förståelse för problematiken kring anmälningar. Framförallt fann vi internationella vetenskapliga artiklar, svenska rapporter samt propositioner. Av det vi fann fick vi sällan för att få fram det relevanta för vår studie. Vi kunde även använda hänvisningar för att komma vidare och hitta ytterligare information. Vi har till stor del använt oss av Karin Lundéns bok *Att identifiera omsorgssvikt hos förskolebarn* (2010), som bygger på hennes avhandling från 2004 med samma namn. Även flera vetenskapliga artiklar har kommit till stor användning. Forskningen vi fann fokuserade inte endast på grundskolelärare, utan berörde snarare anmälningspliktiga professioner generellt.

2.3.3. Val av teori

Vårt val av teori kom av en diskussion med vår handledare rörande våra tankar kring andra möjliga teoretiska kopplingar. Vi fann dock våra första möjliga val av teori svåra att applicera och använda i förhållande till vår empiri, och sökte därför nya möjliga teoretiska utgångspunkter. Genom att se hur socialkonstruktivistisk teori kunde användas för att förstå några av informanternas reflektioner i intervjuerna gjorde vi vårt val av teori. Enligt denna teori konstruerar människan i interaktion med

andra sin egen verklighet, och genom exempelvis språket ges vissa fenomen och ting specifik innebörd. Den egna verkligheten, och vad som i denna upplevs som sant och riktigt, grundlägger hur individen handlar. Hur en lärare beskriver sin verklighet får således konsekvenser för hur han eller hon agerar vid misstanke om att ett barn far illa. Genom att använda socialkonstruktivistisk teori för att analysera informanternas reflektioner kan vi således visa på en möjlig förståelse av dem, samt vad denna förståelse får för konsekvenser. För att finna information kring teorin sökte vi oss framförallt till grundläggande litteratur. *The social construction of reality – A treatise in the sociology of knowledge* (Berger & Luckmann, 1991) anses exempelvis som ett av de mest relevanta verken gällande socialkonstruktivismen. Se vidare i kapitlet om tidigare forskning.

2.3.4. Val av begrepp

I vår framställning har vi uteslutande valt att använda oss av begreppet *anmälningsplikt*, och inte nyttjat det även vedertagna begreppet *anmälningsskyldighet*. Vi finner att ordet *plikt* syftar till något individen måste göra, sköta om eller se till att det fungerar. Således finner vi att begreppet *anmälningsplikt* till sin natur visar på en tydligare innebörd av fenomenet; att den professionelle har en lagstadgad förpliktelse att anmäla till socialtjänsten vid misstanke om att ett barn far illa. Vidare har vi stött på flera begrepp som syftar till att övergripande beskriva vad i förhållande till barnet det är som den professionelle får en misstanke om. Vår studie berör grundskolelärares beskrivningar av fenomen, situationer och processer med koppling till deras lagstadgade anmälningsplikt. Denna lag innefattar uttrycken ”något som kan innebära” och ”socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd” (14 kap 1 § SoL). Dessa gör enligt vår mening det underförstått att det som avses är att den professionelle misstänker att det finns risker för att barnet far illa. Vi har valt att genomgående använda *barn som far illa*, och i vår framställning kommer vi utifrån våra informanternas beskrivningar försöka förstå vad som enligt dem innefattas i begreppet, och med utgångspunkt i det visa på en förståelse av möjliga konsekvenser.

2.4. Etiska överväganden

Vi upplevde en grundläggande etisk problematik rörande att vår studie möjligen skulle uppfattas som ett påhopp på lärare och läraryrket, speciellt utifrån att vi i förhållande till läraren representerar Socialhögskolan. Så blev dock inte fallet. Flera, både av de som ville medverka och de som valde att avstå, poängterade att vår studie är intressant och ett viktigt ämne för fördjupning. Utifrån flera faktorer var vi vidare medvetna om att det i viss mening skulle komma att skapas ett ojämnt maktförhållande i intervjusituationen. Exempelvis valde vi båda att medverka vid varje intervju, och som intervjuare styrde vi även i viss mån intervjusituationen. Dock valdes platsen för intervjun i samtliga fall av läraren, och således upplever vi att förutsättningarna för att informanten skulle känna trygghet i var intervjun ägde rum var stora.

För att skydda våra informanters identitet har vi avidentifierat dem, genom att ge dem fingerade namn. Skolor och kommuner har vi benämnt som X, Y, V eller W. På så sätt skyddas även eventuella personer som informanterna beskriver. Vi fann dock att vissa citat kunde vara specifika och utelämnande, trots informantens fingerade namn. I sådana fall har vi efter övervägande valt att utesluta hela citatet eller en viss del av det. Informanterna hade slutligen rätt att avbryta intervjun om de så önskade, samt i efterhand välja att inte medverka i studien.

2.5. Arbetsfördelning

Vi valde att genomföra intervjuerna tillsammans, men tog på oss olika roller. En av oss ledde intervjun. Det innebar att en av oss i den mån det var möjligt och relevant såg till att vi följde den röda tråd vi försökt skapa i intervjuguiden. Vår ambition var att den andra av oss skulle ha ett friare utgångsläge, och därför ha en annan möjlighet att uppfatta behovet av följdfrågor och förtydliganden. Vi reflekterade även kring att våra olika identiteter och personligheter kunde innebära att våra följdfrågor visade på olika infallsvinklar. Detta har vi även beaktat och sett som en fördel i analysarbetet. Således syftade detta val av arbetssätt till att bredda och fördjupa intervjuerna i den mån vi detta kunde göras. Vi valde vidare att dela upp olika sektioner av detta inledande kapitel emellan oss för att effektivisera arbetet och använda våra respektive styrkor. Dock har vi kontinuerligt diskuterat och reflekterat kring det vi skrivit tillsammans, och även läst och kommenterat varandras texter. All kodning, teoretisk applicering och analys har vi gjort tillsammans.

3. Bakgrundsinformation och tidigare forskning

För att ge en tydlig redovisning har vi delat upp detta kapitel i två delar. Första delen utgår från lagen och vad som författats i denna, medan andra delen berör forskning om tolkning och tillämpning av lagen.

3.1. Förståelse av lagen

Bestämmelsen om anmälningsplikt finns författad i Sveriges rikes lag, 14 kap 1 §

SoL:

Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten och kriminalvården är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Detta gäller även dem som är anställda hos sådana myndigheter. Sådan anmälningskyldighet gäller också dem som är verksamma inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som berör barn och unga eller annan yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område. För familjerådgivning gäller i stället vad som sägs i tredje stycket.

Redan i 1924 års barnavårdslag fanns en bestämmelse om anmälningsplikt, och med åren har bestämmelsen successivt skärpts (Socialstyrelsen, 2004:3). Trots att lagen skärpts flera gånger, och tydligt markerar den professionelles skyldighet, görs få anmälningar av lärare. Således talar inte mycket för att ytterligare skärpning av lagen skulle påverka anmälningsfrekvensen nämnvärt (Olsson, 2009:194). Därför finner vi det intressant att på andra sätt försöka förstå varför det anmäls så få fall.

Socialstyrelsen understryker att en anmälan är ovillkorlig, och inte får bli föremål för den anmälningskyldiges övervägande. Dock visas förståelse för situationens känsliga karaktär, och därför ges en viss tidsfrist vad gäller anmälnans skyndsamhet. Man uppmuntrar även till möjligheten att anonymt diskutera ärendet med socialtjänsten. För att vidare betona vikten av att anmäla, förespråkas att den anmälningskyldige reflekterar kring vad konsekvenserna kan bli om han/hon inte anmäler. Socialstyrelsens uttrycksätt visar på fenomenets komplexitet, och vi ämnar undersöka hur våra informanter förhåller sig till denna svåra situation. I fråga om

misstanken som leder till anmälan förtydligas att den inte på något vis måste vara bekräftad eller styrkt. Det beskrivs att misstankarna ska gälla brister i omsorgen eller annat som kan innebära fara för barnets hälsa eller utveckling (Socialstyrelsen, 2004:11ff). Socialstyrelsen ger denna beskrivning:

I barnets rätt till trygghet ligger bl.a. att få leva under stabila förhållanden och att ha någon att lita på. Till en god vård och fostran hör att barnet får känna att det behövs och att det får möjlighet att utveckla sina inneboende resurser och efter hand frigöra sig från sitt beroende av föräldrarna. Barnet har med stigande ålder rätt till ett allt starkare integritetsskydd.

Som en övergripande term för de fall där vårdnadshavaren brister i sitt ansvar, och ovanstående otillräckligheter är realiteter, använder styrelsen begreppet ”barn som far illa” (ibid:35ff). För att skapa en rådande samsyn gällande begreppets innebörd, har regeringen beskrivit olika situationer där barn riskerar att fara illa. Det som där tas upp är: fysiskt våld, psykiskt våld, sexuella övergrepp, annan form av kränkning, fysisk försummelse, bristande omsorg och psykisk försummelse (Prop. 2002/03:53:47ff). Som en ytterligare guide till vad som bör anmälas till socialtjänsten har Justitieombudsmannen uttalat att skolan ska vidta åtgärder om en elev uteblir från skolan under en längre tid. Denna situation kan medföra att en anmälan bör göras (JO 2000/01:466). Ovan har det beskrivits vad olika auktoriteter inbegriper i begreppet ”barn som far illa”, samt vad som kan föranleda en anmälan. Vi vill undersöka vad våra informanter lägger i begreppet, samt vad detta kan innebära.

3.2. Forskning om tolkning och tillämpning

I Sverige förs idag ingen nationell statistik på hur många anmälningar enligt 14 kap 1 § SoL som når socialtjänsten, varken från anmälningsskyldiga myndigheter eller från anonyma anmälare. Vidare finns ingen statistik på hur många anmälningar som inte leder till att socialtjänsten öppnar utredning (Cocozza, Gustafsson & Sydsjö, 2007:210). Dock visar tidigare forskning på området att personal inom barnomsorg och skola anmäler få fall av de barn som de misstänker far illa. Lundén (2010:83) fann i sin avhandling och sedermera bok *Att identifiera omsorgsvikt hos förskolebarn* att förskolepersonal endast anmälde 11 % av de barn som identifierades med omsorgssvikt. Även Cocozza (2007:210) och Sundell (1997:105) styrker i sin forskning tesen att få av de barn som misstänks fara illa anmäls.

Utifrån ovanstående har vi valt att ta avstamp i att det anmäls för lite i

förhållande till de misstankar som finns gällande omsorgssvikt rörande barn. I ovanstående svenska studier har forskaren valt att fokusera på flera anmälningsskyldiga professioner så som BVC-sjuksköterskor och barnomsorgspersonal, medan vi i vår studie inriktar oss på grundskolelärare. Endast forskning från USA och Canada inriktar sig enbart på denna profession, och denna gjordes under 90-talet (Tite, 1993 & O'Toole & Webster, 1999). Således finner vi det intressant att belysa just grundskolelärares förhållningssätt till anmälningsplikt. Lärare i grundskolan träffar barnen dagligen under flera år och de kan därför beskrivas som viktiga för att förstå anmälningsplikten och resonemang kring den. Cocozza et al. (2007:219) frågar sig i sin forskning om det är så att professionella har en bristande förmåga att anmäla omsorgssvikt. Vi finner således en poäng i att belysa våra informanternas reflektioner kring anmälningsplikt och beskrivningar av möjliga problem. Finns de brister som forskningen tyder på finns det troligtvis förklaringar till dessa, och utifrån våra informanternas reflektioner ämnar vi förstå möjliga sådana.

Vi har fokuserat på hur informanterna ser på barnen, föräldrarna, andra myndigheter respektive sin egen roll. Vidare har vi uppmärksammat vad som framställs som problem respektive lösningar i de situationer som beskrivs. Som grund för sin avhandling har Lundén (2010) undersökt hur många barn i specifika stadsdelar BVC-sjuksköterskor respektive förskolepersonal trodde var utsatta för omsorgssvikt. Det handlade alltså om att få fram en frekvens. I vår studie har vi istället tagit avstamp i att det görs för få anmälningar och att det finns ett mörkertal. Vi har valt att fokusera på hur man agerar när en misstanke väl väckts. En annan skillnad är att vi i vår studie valt att intervjua grundskolelärare. I sin forskning valde Sundell (1997) att vända sig till barnomsorgspersonal, och Lundén (2010) vände sig till BVC-sjuksköterskor och barnomsorgspersonal. Bådas val grundar sig i att dessa instanser är de första som kan uppmärksamma barn som far illa. Således läggs fokus i denna forskning på vikten av att barn som far illa upptäcks tidigt, samt att personalen har förmågan att uppmärksamma dem. I senare ålder är grundskolelärare de som träffar barnen mest frekvent, och vi inriktar oss på hur de upplever anmälningsplikten som en del av sitt yrke. Deras upplevelse får vidare betydelse för hur de väljer att agera. De barn som grundskolelärare möter är mellan sex och sexton år, och utvecklar till skillnad från förskolebarn en starkare identitet och större behov av integritet. Grundskolelärares förmåga och vilja att möta eleven där den är, och få eleven att känna förtroende, kan således vara av stor vikt för att missförhållanden ska kunna upptäckas. Detta beskrevs

av informant Mikaela: "[...] Men sen har jag hört kollegor som har gjort såna riktigt konstiga grejor liksom. Elever som har öppnat sig för dom, sagt det e inte mitt jobb, jag orkar inte med det". Utifrån ovanstående är lärarens upplevelse av den omvårdande och terapeutiska delen av yrket en viktig faktor för hur man väljer att agera. I övrigt har vi och Lundén liknande infallsvinklar. Vi berör båda hur lagen tolkas, vad som upplevs som tecken på missförhållanden och andra faktorer eventuella påverkan på om en anmälan görs.

Möjliga orsaker till att förskolepersonal anmälde så få ärenden kan enligt Lundén (2010) vara att man inte förstod innehållet i anmälningsplikten och vad som menades med begreppet "barn som far illa". Ytterligare en aspekt som författaren identifierar som problematisk är sättet lagtexten är skriven på. Ett exempel som tas upp är ordvalet "socialnämnden behöver ingripa", där ordet ingripa kan förknippas med negativa aspekter så som omhändertagande. Detta kan få professionella att tro att det handlar om omhändertagande istället för stöd och hjälp (ibid:120). Dessa tankar beskrevs i vår studie av informant Nina: "[...] Gör du en anmälan så sätter du igång en apparat som du inte helt plötsligt kan gå in och stanna, utan då har du socialen hemma hos dom...". Informanten nämner inte omhändertagande, men visar ändå på de negativa aspekter som Lundén identifierar. Sundell (1997:101) fann i sin artikel att storleken på förskola och daghem hade betydelse för frekvensen av anmälningar. De mindre verksamheterna som på grund av sin storlek hade ett större känslomässigt band mellan personal, barn och föräldrar anmälde färre ärenden än större verksamheter. Författaren menar att en nära relation kan hindra att man anmäler på grund av att personalen känner att de sviker familjen (ibid:102). Flera av våra informanter beskrev just detta som en av svårigheterna när det gäller att anmäla. Således har vi beaktat detta fenomen i vår analys.

4. Teoretisk utgångspunkt: Socialkonstruktivism

Utifrån sina reflektioner rörande att den samhälleliga verkligheten i grund och botten är en mänsklig social konstruktion skrev Peter Berger och Thomas Luckmann *The social construction of reality – A treatise in the sociology of knowledge* (1991). Denna bok blev sedan startskottet för utvecklingen av socialkonstruktivismen som en heltäckande teori inom det kunskaps- och vetenskapssociologiska fältet (Bäck-Wiklund, 2007:78). Socialkonstruktivistisk teori utgår ifrån att samhället existerar som ett objektiva fenomen utanför människors inverkan, men är samtidigt uppbyggt av aktiviteter som besitter en subjektiv betydelse (Berger & Luckmann, 1991:30). Samhällets innehåll produceras alltså genom människors sociala interaktion. Den enskilde individens utveckling anses därför ske i samspel mellan fortlöpande biologisk utveckling och en socialisationsprocess som bygger på interaktion med andra (Berger & Luckmann, 1999:66). Interaktionen människor emellan, och de aktiviteter man tillsammans utför, konstruerar en betydelse av olika fenomen i samhället och vardagen som objektiva sanningar; fastän de egentligen är socialt skapade (Bäck-Wiklund, 2007:79). Exempelvis är språket socialt konstruerat, och utifrån det blir också vår kunskap om och uppfattning av verkligheten socialt konstruerad (Barlebo Wennberg, 2001:12).

Socialkonstruktivistisk teori har en bredd och ett djup som gör att den kan användas för att förstå och analysera flertalet företeelser. Teorin kan exempelvis användas för att problematisera övergripande sociala situationer och system som människan uppfattar som verkliga. Sådana kan vara olika kulturer, olika styrelseformer eller penningssystemet (Barlebo Wennberg, 2001:57ff). Utifrån en kunskapsteoretisk position kan teorin dock även användas för att analysera vad som uppfattas som kunskap och i vilken kontext den skapats (ibid:78f). Vidare kan socialkonstruktivistisk teori användas för att förstå dels hur den sociala verkligheten skapas, och dels hur den enskilda individen skapar en subjektiv verklighetsbild av den sociala världen för att kunna hantera den (ibid:71f). Utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv ämnar vi ta avstamp i att skolväsendet är ett övergripande socialt system och innefattas i vad vi upplever som den sociala världen. I detta system ingår aktörer med specifika yrkesroller, funktioner och åtaganden som ses som riktiga. Ett sådant åtagande är anmälningsplikten. Som vi tidigare skrivit anmäls för få fall av

missförhållanden, trots att det alltså ses som ett riktigt åtagande av exempelvis grundskolelärare. Enligt socialkonstruktivistisk teori skapar individen en subjektiv verklighetsbild av den sociala världen, det vill säga en egen, färgad verklighetsbild. Detta görs genom medvetna sociala konstruktioner av kunskaper eller uppfattningar om verkligheten (ibid:74). För att visa på en möjlig förståelse av informanternas verklighetsbild av sin yrkesroll, sina funktioner och sina åtaganden – speciellt sin anmälningsplikt – har vi valt att utgå från socialkonstruktivistiska begrepp i relation till den subjektiva verklighetsbilden. För att göra det krävs en genomgång av hur den sociala verkligheten skapas.

Enligt denna teori skapas den sociala verkligheten i grund och botten utifrån att människan har en benägenhet att utforma vanor. Vanemässigheten minskar antalet handlingsmöjligheter i en situation, vilket innebär en psykisk lättnad. Vidare *externaliserar* vanorna, det vill säga de sprider sig och gör sig gällande för andra som inte varit med att skapa dem. Med detta uppstår en *institution*, en normmässig struktur. Då institutionen vidare *objektiveras* ses normerna och de vanemässiga handlingsmönstren som riktiga. När individen *internaliserar* (lär in) denna normmässiga struktur, och tankemässigt blir en del av den sociala verklighet den innebär, blir han/hon en social individ i institutionens kontext (Barlebo Wennberg, 2001:71f). Berger och Luckmann (1999:69) beskriver att både aktörer, fenomen och handlingar kategoriseras av den normmässiga strukturen; institutionen. Dessa kategoriseringar är tillgängliga för alla medlemmar, och institutionen kontrollerar genom sin existens mönstren för alla handlingar och tillvägagångssätt. Den sociala verkligheten består således av ett stort antal institutioner, och olika institutionaliseringsprocesser föregår samtidigt. Olika motsägelsefulla institutioner behöver inte sammanfogas till ett sammanhängande system, utan existerar samtidigt på basis av flera olika företeelser. Dels utgår det från att medlemmarna i viss mån är segregerade från andra sociala grupper. En institution gällande exempelvis hur trafikpoliser upplever att de bör handla inbegriper inte andra individer eller grupper av individer (ibid:80f). Vidare krävs att institutionen är *legitimerad*, det vill säga att den sociala och institutionella ordningen ter sig meningsfull för medlemmarna (Barlebo Wennberg, 2001:73).

Institutioner och deras meningsfullhet fungerar som bas för den subjektiva verklighetsbilden. Vidare kategoriserar medlemmarna inom institutionen varandras handlingar i typiska aktiviteter med typiska motiv. Detta beskrivs som *typifieringar*.

Typifieringarna leder till att medlemmarna spelar roller gentemot varandra. Dessa roller medför en fördelning av de sociala handlingarna och utgör ett socialt fack, inom vilket medlemmen agerar (ibid:72f). Vad individen således inbegriper i sin subjektiva verklighetsbild utgår ifrån de institutioner där individen är medlem, vilka typifieringar och roller som där existerar samt hur meningsfull institutionen ter sig.

Utifrån informanternas beskrivningar av sin subjektiva verklighetsbild ämnar vi analysera vilka institutioner informanterna beskriver som viktiga, vilka medlemmar som däri ingår, varför institutionerna är meningsfulla och vilka typifieringar och rollindelningar som görs. Vi kommer därför utgå från begreppen (*subjektiv verklighetsbild, institution, typifieringar, roller, legitimering och handlingsmönster*). Då institutioner gör att vissa handlingar ter sig riktiga för medlemmen, medan andra inte gör det, är detta ett möjligt sätt att förstå informanternas upplevelse av anmälningsplikten. Vi ser flera förtjänster med att på detta sätt angripa problematiken i att grundskolelärare brister i anmälningsförfarandet. För det första kan vi med hjälp av ovanstående socialkonstruktivistiska utgångspunkter visa på en möjlig förståelse av vilka normativa strukturer informanterna faktiskt upplever och följer, då det visat sig att de brister i att följa de strukturer lagen ger. I relation till detta kan vi analysera vad informanterna anser inbegrips i den egna yrkesrollen. Genom att se hur barn, föräldrar och andra beskrivs kan vi vidare analysera huruvida de är medlemmar av samma institutioner, eller hur de annars kategoriseras. Utifrån ovanstående kan vi slutligen analysera om, och i så fall varför, informanterna kan uppleva det meningsfullt att inte anmäla.

5. Analys

I vår bearbetning tar vi även avstamp i Sundells (1997) resonemang om relationernas betydelse för hur den professionelle väljer att agera vid misstanke om omsorgssvikt. För att förstå vem den professionelle sympatiserar med och tar avstånd ifrån har vi valt att koda empirin utifrån vem eller vilka informanten ser som offer, ”passiv aktör”, förövare och hjälpare. Vi har vidare valt att ta fasta på Lundéns (2010) resonemang gällande vikten av hur den professionelle tolkar begreppet ”barn som far illa”. I vår studie analyserar vi därför hur informanterna tolkar detta begrepp, för att förstå om subjektiva tolkningar gör sig gällande, eller om det finns en generell professionell förståelse. Slutligen kan återkoppling, samverkan, verksamhetens organisering och liknande fenomen enligt tidigare skrivna påverka frekvensen av anmälningar. För att förstå betydelsen av detta har vi valt att analysera vår empiri med utgångspunkt i vilka strategier som beskrivs. Där inbegrips vilka problem respektive lösningar som beskrivs i processen som föregår en anmälan eller valet att inte anmäla, och i själva anmälningsförfarandet. Våra tre huvudteman är således kategorisering av roller, ”barn som far illa” samt strategier och hinder.

5.1. Kategorisering av roller

Då vi kodade empirin kunde vi skönja ett mönster där olika roller beskrevs. Samma aktör beskrevs olika beroende på situationen informanten skildrade. Exempelvis skildrades föräldrar både som offer och förövare. Kodningen av informanternas beskrivningar visade på att de tydligaste rollerna som beskrevs var ”passiv aktör”, förövare, hjälpare och offer. Således har vi valt att framställa denna del av analysen utifrån dessa rolltypifieringar.

5.1.1. ”Den passive aktören”

I fråga om lärarens roll uttrycker flera informanter upplevelser av att kollegor inte vill gå utanför den pedagogiska sfären. När problem av en annan karaktär dyker upp blir läraren således osäker på hur han/hon ska agera. Robin reflekterar kring detta:

... De flesta lärarna säger att ’nej, detta vill inte vi’. Det blir merarbete för lärarna. Sen tror jag att många lärare är rädda för den biten som handlar om elevvård ute i samhället. För de är så vana vid sin egen värld i skolan och är vana vid att klara av det själv. Många lärare stänger dörren om sig och ’det jag gör med min klass här inne, det är min ensak’.

Ovanstående kan förstås utifrån att grundskolelärare är medlemmar av en "lärarinstitution" där pedagogiska uppgifter och åtaganden beskrivs som del av lärarens yrkesroll, medan andra uppgifter inte är det. Citat ovan visar på att lärare typifierar sina handlingar som pedagogiska, samt att rollen de spelar är kopplad till det egna klassrummet. Informanterna beskriver att läraren vill vara ledare för sina elever, och ha kontroll över vad som händer. Flera informanter beskriver vidare sig som medlemmar i en större "skolinstitution" där både lärare, rektor, skolsköterska och liknande personal ingår. I relation till denna övergripande institution beskriver informanterna rektorns och skolledningens intresse och engagemang för elevvård som en faktor i att skolan agerar passivt då elever inte mår bra. Det beskrivs att det pratas väldigt mycket utan att något görs. Petter ger beskrivningen: "Ja rektorn sitter med, skulle vara lite mer förberedd än han är hos oss...". Robin förklarar vidare:

Hade barnet varit en patient så hade patienten dött under tiden vi sitter och pratar kring ett bord. För det görs för lite i skolan. Det pratas och funderas väldigt mycket och det tror skolan och skolans personal att då gör man något, men man gör inget konkret för barnet.

Reflektionerna ovan visar på att "skolinstitutionen" inbegriper normer kring hur all skolpersonal ska arbeta. Ovanstående citat visar på att många är delaktiga i skolans elevvårdande arbete, men ingen beskrivs ha en konkret handlande uppgift. Flera informanter beskriver vidare att rektorns och skolledningens engagemang för elevvården är vitalt för hur aktivt skolan arbetar med dessa frågor. Finns inget större engagemang beskrivs att elevvården tenderar att nedprioriteras. Att så är fallet kan ses som ett tecken på att rektorns beslut och handlande fungerar legitimerande för de normer som inbegrips i institutionen. Att det vidare beskrivs som meningsfullt att skolinstitutionen inte engagerar sig aktivt i elevvårdande frågor, gör förståligt att skolans personal inte anmäler i den grad de borde. Då både lärarinstitutionens och den övergripande skolinstitutionens normativa system gör gällande att grundskolelärarens roll inte inbegriper att konkret handla för att förändra misstänkta missförhållanden, kan dessa institutioner ha en legitimerande effekt på varandra. Informanterna typifierar lärarens handlingar som pedagogiska och inte elevvårdande, och har en subjektiv verklighetsbild där detta ter sig meningsfullt. Detta ger således en möjlig förklaring till att grundskolelärare brister i sitt anmälningsförfarande.

Flera informanter reflekterar vidare kring att föräldrarna blir handlingsförlamade ifråga om att deras barn hade behövt en annan skolform eller liknande för att utvecklas positivt kunskapsmässigt, och hänga med i undervisningen. Jesper ger ett exempel:

Ja, hur ska jag nu säga detta. Det kan va där man tycker att föräldrar inte... Det kan vara så här att jag under många års tid har berättat för förälder om barnets prestationer och jag skulle egentligen vilja föreslå någon annan skolform eller någon annan... En mindre grupp att vara i när man lär sig eller det kan vara särskolan eller något annat. Jag menar att jag har försökt att... Jag vet egentligen att ett barn skulle behöva gå där men att åren går och att inget händer och man kan inte kommunicera med föräldrarna om detta, eftersom det vill de absolut inte, men det gör ju också att barn kommer i kläm ibland och då kan det vara en anledning...

Ovanskrivna gör förståeligt att både föräldrarna och lärare är medlemmar av en institution som inbegriper normer kring vad som är familjens ensak. Utifrån informantens beskrivning finns en konstruerad bild inom denna "familjeinstitution" gällande att en annan skolform eller liknande gör att andra får en negativ bild av barnet och/eller familjen. Således agerar föräldrarna passivt ifråga om att barnet ska få en skolform som passar dennes behov. Föräldrarnas bild av verkligheten skymmer deras förståelse för barnets bästa. Utifrån lärarens subjektiva verklighets bild är detta familjens ensak, och med utgångspunkt i familjeinstitutionens normer upplever läraren inte sig ha legitimitet att agera. Därför vidtas inga vidare åtgärder, trots att detta skulle vara förenligt med barnets bästa.

Även socialtjänsten beskrevs ibland som passiv aktör. Ett flertal informanter beskrev ett bristande samarbete med socialtjänsten. På grund av tidigare erfarenheter av dålig kommunikation och feedback, målades en bild av en stel och likgiltig samarbetspartner och aktör upp. Detta skildras i citatet nedan:

Intervjuare 2: Hur har de gått med de anmälningarna. Har det funkat bra?

Camilla: Ja alltså det har blivit, nej nu ska jag inte, nu ska jag ju faktiskt säga... Nån brydde sig inte alls om anmälde till socialnämnden. De brydde sig inte alls om det. Det var ett fall...

Kim beskriver vidare samarbetet med socialtjänsten så här:

... Så... Och när jag har haft ärenden med elever, jag hade en väldigt tung klass som jag pratade med socialförvaltningen om dem här killarna, dom var, asså dom var

gravt kriminella. Och så fick man inte veta nånting sen hur det gick. Och dom bara fortsatte, dom bara fortsatte, och jag anmälde och pratade med dom. Och så.. Det blev liksom bra kommunikation dit.

Utifrån tidigare negativa erfarenheter typifieras socialtjänstens handlande här som oförenligt med läraryrket och lärarinstitutionens normer. Informanterna beskriver att läraren vill veta vad som händer, och i viss mån ha kontroll över situationen och vad som händer i relation till eleverna. Socialtjänsten beskrivs ha en annan normativ struktur, som innebär att information om utredningar inte delges grundskolelärare. Citatet visar även på att lärare har ett bristande förtroende för den institution som egentligen ska vara deras förlängda arm. Bristen på tilltro till socialtjänstens kompetens och handlingsalternativ exemplifieras av Nina:

Både ja och nej. Jag har ju varit med i ett par ärenden där jag har varit med socialen där de hade hembesök om det nu var en gång i veckan eller varannan vecka då jag ofta var med där. Vad de gjorde. De gick ju hem och det var ett samtal med familjen och en kopp kaffe och sen var det. Det innebar ju att familjen visste ju att de var påpassade och att de var tvungna att hålla upp en viss yta åtminstone vid de tillfällena då socialen skulle komma... Sen om det har hjälpt eller inte hjälpt är jättesvårt att säga.

Citatet ovan visar på en subjektiv verklighetsbild där socialtjänstens arbete kanske inte utgör den bästa hjälpen för barnet. Sammantaget med ovanstående utgör detta en möjlig förklaring till varför den enskilde läraren inte anmäler till socialtjänsten.

5.1.2. Förövare

Flera informanter ger exempel på föräldern som förövare på olika sätt. Till exempel ger Jesper en skildring: ”[...] Sen är det ju ibland barn inte får lov att prata med oss, att mamma eller pappa har sagt och så... Oftast så börjar jag ju i alla fall prata lite och kolla det barnet lite extra...” Här beskrivs hur förälderns agerande i förhållande till barnet gör så att läraren börjar se denne som en möjlig förövare. Alltså finns en konstruerad bild av att någonting inte står rätt till om barnet inte får prata fritt med läraren. Ett annat tydligt exempel där föräldern ses som förövare är de fall där barnet tros bli slaget hemma. Detta beskrivs bland annat av Nina i citaten: ”Pappan kunde vara rätt så sträng och arg och skulle absolut kunna... Jag skulle kunna tänka mig att han skulle kunna slå”, och ”Den typen av familj, de var ju från en annan kultur där det kanske låg lite närmare till hands att slå”. Här beskrivs tydligt vad som bidrar till att

informanten typifierar någon eller några som möjlig(a) barnmisshandlare. Det beskrivs att det faktum att det var en pappa som var sträng och argsint bidrog till informantens subjektiva verklighetsbild. Vidare skildras att en annan kulturell bakgrund än svensk är något som kan kopplas till äga. Detta kan innebära att läraren hindras att se andra möjliga förövare, då det finns en konstruerad bild av hur en förövare ska vara. Likväl kan detta leda till att läraren utifrån sina föreställningar misstänker möjliga förövare även då så inte är fallet. Sammanfattningsvis omfattar således lärarens verklighet typifieringsscheman enligt vilka andra uppfattas och ”behandlas”. Alla dessa typifieringar påverkar hela tiden lärarens interaktion med andra, samt hur läraren väljer att handla (Berger & Luckmann 1999:43).

I andra fall beskrivs eleven som förövare gentemot andra, eller ifråga om sig själv och sin situation. Eleven beskrivs bland annat som förövare gentemot vuxna, och i relation till detta skildras att barnet inte beskriver saker som de faktiskt är. Nina ger exemplet: ”[...] Alltså hon gillade inte honom och då valde hon att säga till rektorn att han hade tafsat på henne...”. Petter menar också att man ska vara försiktig med att lita på allt barn säger. Han säger: ”Mm... det finns ju barn som pratar ganska mycket och man vet inte vad dom säger, är det verkligen sant eller har dom kommit på...”. Detta citat visar på en verklighetsbild där barnet typifieras som en informationskälla som inte alltid tillitsfull. Därmed finns risken att barnets ord inte alltid tas på allvar, vilket möjligen gör begripligt varför en företeelse inte anmäls. Vidare beskrivs barn även som förövare gentemot varandra. Petter ger exemplet:

... Man har börjat lite med mail och sms, asså att man mobbar varandra, så det har jag upplevt att man skriver dåliga saker om varandra och så, och det har jag upplevt i en 5:a. Som jag tyckte var jätte... Asså jag var helt förvånad att sånt händer men det finns.

I de fall barnet sågs som förövare i fråga om sig själv handlade det om att barnet förvärrade sin egen situation genom sitt beteende. Detta beskrivs nedan:

Intervjuare 1: Gick det bra sen i klassen när hon hade kommit tillbaka, blev det löst?

Petter: Ja, till en del. Men till en del var det också en ganska envis tjej som hade svårt med sin situation sen också...

Intervjuare 1: På vilket sätt då?

Petter:... När hon kom tillbaka. Ja lite omogen, asså hon ville precis ha det så som

hon ville det, och nånting annat gick inte. Våldigt bestämd och väldigt envis, och kanske va det också en oförmåga att kunna anpassa sig, asså det kanske var inte med vilje hon var så utan...

Här ser vi hur eleven skildras som delaktig i sin situation. Alltså beskrivs eleven som en aktör som påverkar sitt eget missförhållande. Eleven är därmed inte endast offer för, utan beskrivs även ha ett eget ansvar i, situationen. Elevens förmåga till ”anpassning” skildras alltså som en förklaring till att hon blev mobbad. Det beskrivs därmed att elevens beteende kan vara en av orsakerna till missförhållande.

Intressant nog beskriver lärarna i flera fall även ser sig själva eller annan skolpersonal som förövare, i den meningen att de ”lägger sig i” familjelivet. Detta skildras nedan:

Nina: ... Alltså, du ifrågasätter ju nånstans, du trampar ju in i föräldrarollen, och undrar vad sysslar du med som pappa eller mamma...

Genom att uppleva sig själv som förövare om man anmäler, förefaller det logiskt för läraren att inte anmäla. Detta på grund av att läraren ska vara ett stöd, och inte en förövare.

Jesper: ...Lärarna ska egentligen ha kvar sin bra relation med barnet och föräldrarna, både med barnet och föräldrarna, och så får rektorn ta den smällen då eller vad man ska säga. För det är klart att det inte är populärt att bli anmäld.

Om man som lärare har en verklighetsbild som innebär att man ska ha en bra relation till föräldrarna, förefaller det logiskt enligt denna verklighetsbild att inte anmäla. Detta då det kan påverka relationen med föräldrarna negativt. Ovanstående kan förstås som att det finns en ”föräldra-läraryrkesinstitution”, som bygger på öppenhet och tillit. Enligt denna har läraren en kurativ roll, och fungerar som ett rådgivande stöd för föräldrarna. Vidare visar citaten på att familjeinstitutionen inbegriper normer rörande att föräldraskapet, hemarenan och familjelivet i sin helhet beskrivs som något som inte rör utomstående. Detta visar på en verklighetsbild där familjens integritet är viktigare än lärarens yrkesplikt; att anmäla till socialtjänsten vid misstanke om missförhållanden som drabbar barn. Utifrån detta beskrivs även vikten av att ha tillräckligt med bevis för ett sådant ingrepp i familjelivet, som i sig ger en dålig relation mellan läraren och familjen. Ovanstående kan förstås som flera möjliga

anledningar till att läraren inte anmäler.

Slutligen visar Petter på att en annan professionell kan ses som förövare:

... Så gick hon till en psykolog, och där tyckte jag ju att det skulle vara skyddat när hon berättar att hon ångrade sig och var ledsen att det hände henne och ville inte att det upprepas. Så fick psykologen alltså anmäla henne [...] men jag blev bara där lite ställd själv, att när du öppnar dig till en psykolog att man då går och anmäler... Asså jag tänker bara psykologen... Asså där öppnar nån sitt hjärta, och känner kanske inte lagen, jag vet inte, och tänker att hon ville få hjälp. Och sen får du ju då...

Detta kan förstås som att en anmälan kan ses som ett brutet förtroende, vilket i sin tur kan ses i relation till föräldra-läraryrket som beskrivits ovan. Har läraren en verklighetsbild där det är meningsfullt att vara ett rådgivande stöd till föräldrar förefaller det logiskt att en anmälan strider mot detta. Petters citat visar på att denna verklighetsbild även appliceras på andra professioners arbete. Vidare konstrueras ovan en bild av att tystnadsplikten även inbegriper information som rör missförhållanden om barn. Detta gör möjligt begripligt varför sådan information inte leder till anmälan.

5.1.3. Hjälpare

Alla informanter beskriver sig i en viss mån som hjälpare till barnet i vissa situationer och på olika sätt. Bland annat beskriver Robin detta som en bidragande orsak till valet av läraryrket: "[---] Jag blev lärare för att kan jag hjälpa några att hamna på rätt sköl så har jag dragit mitt strå till stacken". Flertalet informanter beskriver även att de genom att samtala med barnet och fråga hur det är hjälper, och visar att de bryr sig. Detta uttrycks av Mikaela:

Men det första, första jag gör när jag misstänker att nån mår dåligt så pratar jag med personen ju. Honom eller henne. Försöker luska lite liksom. Och då meddelar jag alltid att jag har tystnadsplikt. Om du har nånting som du vill berätta så får du berätta det för mig, och det stannar här, mellan oss.

Trots att det inte handlar om en konkret insats till barnets hjälp typifierar informanten enligt ovan sig själv som hjälpare. Vidare visar informanten på en verklighetsbild där läraren hjälper barnet genom samtalet. Detta kan tolkas som att samtalet ses som en tillräcklig insats, och därmed vidtas inga andra åtgärder. Vidare ser vi hur informanten i citatet ovan trycker på att informationen stannar mellan informanten

och eleven. Detta kan tolkas som att det hindrar läraren från att föra vidare information av en känslig karaktär som annars borde föras vidare enligt lagen. Dock beskriver flera informanter att informationens karaktär styr lärarens vidare agerande.

Camilla: Alltså, det är ju hela tiden viktigt att behålla förtroendet från eleven men man kan, i varje fall är det min erfarenhet. Nu är det ju många år sedan jag hade sådana samtal med små barn här men att man kunde hålla det på en nivå med föräldrarna där inte föräldern direkt heller började prata med barnet men i nian och åttan där jag är mest nu där kan jag uppleva att det är faktiskt annorlunda då om man pratar med föräldern. Det går ofta direkt till ungdomen genom föräldern och det är inte alltid så bra och då måste man ha på något sätt lagt upp det där med eleven eller fått ett godkännande om det inte är så att det är något man måste anmäla och sedan berätta för föräldrarna.

Ovan ser vi hur valet av agerande är beroende av barnets ålder, hur läraren tror att föräldrarna kommer att agera samt om det ses som något läraren bör anmäla till socialtjänsten. Således existerar en bild av verkligheten där även andra faktorer än informationens allvarlighetsgrad påverkar lärarens vidare handling. Situationen beskrivs vidare som problematisk. Vem ska läraren vara lojal med? Två motsatta konstruktioner av hur läraren ska agera kolliderar. Ska läraren behålla sin tystnadsplikt i förhållande till eleven, eller ska han/hon vara öppen och lojal gentemot föräldrarna i enlighet med föräldra-läraryrkesinstitutionen? Jesper visar på en vidare förståelse av detta:

... Vi är ju många vuxna runt om, och ibland kanske de kan tycka det är lite känsligt att prata med den de träffar varje dag. Men oftast vill de ju prata med mig och berätta, och då får jag ju bedöma om det är någonting som jag vill prata med föräldrarna om. Det gör jag ju ofta...

Här ser vi hur lärarens subjektiva bild av informationens karaktär avgör om informationen delges föräldrarna. På så sätt konstrueras en bild av vad vilken typ av information föräldrarna bör veta, och vilken typ av information skolan ska hålla på. Sammantaget kan ovanstående förstås som att läraren känner sig pliktskyldig inte bara till eleven, utan, som tidigare beskrivits, även i form av lojalitet och öppenhet till föräldrarna. Konstruktionen om att läraren ska vara öppen mot föräldrarna kan påverka barnen i den meningen att de inte känner förtroende för läraren, och därmed inte delger denna information. Petter beskriver hur skolan kan hantera detta:

... Och sen kanske pratar med barnet själv, sätter sig och hör lite hur det är sen med

barnet asså... Man informerar ju barnet när man kanske vill kontakta föräldrarna, att barnet är informerat att man ringer hem och frågar...

Att läraren ser sig som hjälpare till föräldrarna beskrivs även mer specifikt. Nedan skildras hur läraren kan känna sympati för föräldern och snarare alliera sig med denna än med barnet:

Petter: Ja, eller hur. Och mamma hade ett långt samtal med mig och berättade att hon har uppväxt helt i en annan miljö, i ett annat land där våld är väldigt, väldigt normalt. Så jag har ju på nått vis fått stödja henne och... Men hon ville gärna ju, såg ju att det var inte rätt att hon ville få bort den reflexen så att säga. Att hon ville gärna få så att... Hon ville gärna att hon kan hållas i styr med sina känslor.

Här uttrycks tydligt förståelse för föräldrarnas agerande. Då föräldern ångrar sig och önskar att hon inte agerar som hon gjort, visar informanten på en subjektiv verklighetsbild där missförhållandet ses som en olyckshändelse. Föräldern ses som ett offer för sina reflexer, och för den kultur hon är uppvuxen i. Detta gör att informanten i enlighet med föräldra-läraryrket typifierar sig själv som en stödare till föräldern, och handlar inom ramen för den rollen. Utifrån detta är en möjlig förståelse att en anmälan inte är nödvändig då föräldern är ångerfull.

Informanterna beskrev ofta andra på skolan som hjälpare, både i förhållande till dem själva och till barnen. Framför allt togs skolsystemen upp som en bra adress, bland annat av Camilla: ”Det kan också vara så att man anmäler till skolsystemer att här är något som nog vore bra om man fick till ett samtal eller den här eleven behöver säkert samtala med någon”. Skolsystemen skildras således ha en större samtalskompetens än läraren, och genom detta större förmåga att vara barnet behjälpligt. Vidare beskrivs hur samarbete med skolsystemen gör sig gällande som en hjälparens insats för barnet:

Nina: ”[...] Jag frågade honom när han och jag satt själva, är det din pappa som har gjort det här? Är det han som slagit? Nej nej nej, aldrig aldrig aldrig. Det finns ju inte en chans att du säljer ut din pappa till mig. Men jag ville ju ändå fråga honom [...] sen skiljdes vi åt och då gick jag ner och pratade med syster på skolan”.

Intervjuare 2: Skolsystemer?

Nina: ”Ja, skolsystemer, och jag berättade att detta och detta har jag sett och detta och detta misstänker jag. Hon menade på att skicka ner honom, och säg att hon har blivit av med hans journal kring vikt och längd och så vidare så att han skulle gå ner och ta av sig tröjan [...] Sen där så har jag ju anmält detta till systemen som i sin tur tog det med kuratorn och så vidare och skolledningen...”.

Ovan beskrivs hur skolans vidare agerande då det upptäcks att ett barn far illa ligger på skolsystemens bord, medan läraren har i uppdrag vara lyhörd för och upptäcka missförhållanden. Detta kan således tolkas som att det i verkligheten är så att skolsyster och annan personal är de som anmäler och mer konkret handlar för en förändring, och inte läraren. Lagen säger dock att den enskilde som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd ska anmäla. Att läraren kan ha en subjektiv verklighetsbild där så inte är fallet framgår bland annat av citatet nedan:

Mikaela: Ja, jag för ju vidare det direkt... 'Ja du, jag såg att hon har skurit sig. Hur gör vi?' Vet vi redan om det... För det var inte min mentorselev. 'Jo, vi känner till det. Vi håller på att arbeta med det.' 'Jaja'. Och det känns det bra för mig, för då slipper jag dra i det.

Ovanstående gör begripligt att den enskilde läraren inte själv anmäler till socialtjänsten. Vidare beskriver citaten ovan att anställda på skolan för vidare informationen om upptäckta missförhållanden till övrig personal som man anser bör informeras. I relation till detta beskriver Mikaela att andra på skolan anses mer kompetenta att vara barnen mer behjälpliga än läraren:

Mikaela: Jag kan inte deras titlar, men... Dom... Man kan kalla in dom om man har problem med en elevgrupp, så kan dom gå in och analysera, titta och ge förslag på åtgärder och så.

Intervjuare 2: Fungerar dom som konsulter då liksom?

Mikaela: Ja, dom har ju mer kunskaper, dom har gått ART-utbildning¹, dom har gått... Ja säkert några till som jag inte känner till namnen på men, så, dom har ju... Den ena e kurator, e utbildad kurator, så hon e väll lite form av själavårdare. På nått sätt.

I enlighet med den tidigare beskrivna lärarinstitutionen, och de normer som däri inbegrips, visar citaten ovan på att problem av en icke pedagogisk karaktär inte är lärarens uppgift hantera. Dock skildras att man inom skolan litar på sina egen resurser för att ta hand om barn som far illa. Detta kan ses i relation till tidigare citat, där det beskrivs att personalen pratar mycket om upptäckta missförhållanden, men att det

¹ Aggression Replacement Training

konkret görs för lite. Detta gör förståligt varför inte alla misstankar om missförhållanden anmäls.

I en hel del fall beskriver informanterna andra professionella som hjälpare. Det gäller framförallt polisen och socialtjänsten, men även i ett fall en advokat. Camilla uttrycker exempelvis detta:

... Och ett annat fall var att jag anmälde först till polisen och sen så anmälde de det vidare till socialnämnden och det blev jättebra. Det lyfte bort en förbaskat massa tyngd från den gruppen av elever som var inblandade. Och ja...

Trots den generella negativa bilden beskrivs alltså dessa myndigheter även som instanser man kan vända sig till och få hjälp, då situationen blir ohållbar.

5.1.4. Offer

Alla informanter beskriver direkt eller indirekt barnet som offer. Dels beskrivs barnet som offer i situationen innan en anmälan görs:

Petter: [...] Och det har vi också lärt oss, att alla dom som har ett beteende där dom inte anpassat skriker om hjälp så att säga. För då ligger det nån okunskap eller att de inte kan, oftast är det så vi tror eller vi har trott kanske att man gör det med vilja, men det har vi kommit ifrån asså ganska mycket att oftast är det inte så att ett barn gör det med vilje att störa en undervisning eller att skrika eller att klottra eller att... Utan det är nånting bakom som gör att den inte kan bete sig annorlunda.

Ovan skildras hur barnets beteende är ett resultat av något bakomliggande som barnet är offer för. Således ser Petter bortom den synliga problembilden och visar på en djupare förståelse för barnet som offer. Barnet skildras alltså som ett offer för andra faktorer. Det beskrivs även att en anmälan kan leda till att barnet får det värre, det vill säga fortsätter vara offer:

Nina: Jaja, det är ju klart att man tyckte ju extremt synd om honom, och man ville ju nånstans få fram att säg till mig att det var din pappa som gjorde det så hade man kunnat... Sen är ju frågan, hade jag gjort honom en tjänst om jag verkligen drar en polisanmälan. Gör du en anmälan så sätter du ju igång en apparat som du inte helt plötsligt bara kan gå in och stanna utan då har du socialen hemma hos dem och när soc inte är där och polisen inte är där, då får han stå där själv mot sin pappa som den som skvallrade.

Enligt den konstruerade verklighetsbild som beskrivs ovan uppges att en anmälan inte

kommer leda till någon lösning. Snarare beskrivs att barnets situation möjligtvis kan förvärras. Vidare skildras det återigen som problematiskt att läraren inte har kontroll över anmälan, och vad som följer av den. Att en anmälan inte nödvändigtvis leder till något positivt för barnet kan förstås som en begriplig orsak för läraren att inte anmäla.

Även föräldrarna, eller familjen som helhet, beskrivs som offer - både innan en anmälan gjorts och att det blir konsekvensen av den. Bland annat skildras att barnet kan utnyttja exempelvis föräldrarnas okunskap om språket, skolan eller det svenska samhället för att agera ur som helst. Robin beskriver en annan situation:

... Det är ett så oerhört komplext yrke och framförallt inte nu när det är så mycket 'bakom-kulissen-arbete' med barn som far illa och föräldrar som mår dåligt. Ibland är man ju, jag vet inte, man har ju föräldrar som gråter i telefon för de orkar inte med sitt barn och så där och när en förälder ger upp då är det inte lätt.

Föräldrar beskrivs alltså på olika sätt bli offer för sina barns ageranden. Dessa kan vara medvetna eller inte, men informanternas skildringar visar återigen på att läraryrket anses även innefatta att stödja föräldrarna när de har det svårt. Detta kan förstås som att läraren i så fall upplever att man anmäler någon man upplever som offer. Detta uttrycks av Camilla:

Camilla: Ja, då gäller du ju att vara väldigt klar över sina misstankar och så för det kan ju ställa till ganska mycket också om man gör anmälningar.

Intervjuare 1: Hur menar du då?

Camilla: Ja, det kan väl också vara förhållanden där det redan är pressat och är det då något som inte är så allvarligt kan det göra så att den familjen eller deras situation kan bli ännu svårare.

Intervjuare 1: På vilket sätt kan den bli svårare?

Camilla: Ja att man får ännu mer utifrån på sig där man redan känner att man är jagad...

En möjlig förståelse är alltså att konsekvensen av en anmälan blir att familjen får det sämre. En subjektiv verklighetsbild där ett ingripande från socialnämnden förvärrar situationen för familjen gör begripligt att man endast anmäler sådana fall som är av allvarligare dignitet. Anmälningar angående misstankar av mindre allvarlig karaktär förefaller därmed inte anses nödvändiga i förhållande till vad de beskrivs ge.

Flera informanter beskrev arbetsbördan, tidsbristen och de fragmenterade

arbetsuppgifterna som en bidragande faktor till att man inte kan ta hand om barnen på det sätt man önskat. Ett exempel på detta ges av Kim:

Det svåraste är att ha tid, det är det som är det svåraste. Att ha tid att undervisa och ha hand om eleverna därför att pappersarbetet tar så oerhört mycket tid nu. Och alla möten och konferenser tar fruktansvärt mycket tid.

Således beskrivs en verklighetsbild där även läraren är offer i en situation som kan leda till anmälan. Läraren har inte den tid med eleverna som skulle behövas för att upptäcka alla de missförhållanden som förekommer på skolan. Denna verklighet skildras även av Robin:

Många föräldrar har ett barn hemma men det är inte alls säkert att det är samma barn som är här i beteende och det är det oftast inte. Så i beteendet att hör mig, se mig, bekräfta mig och vi hinner inte bekräfta alla. Vi har tre till fyra minuter per barn om dagen och är det då en pojke eller flicka som tar 20 min av min tid, ja då är det ju några andra som inte får sin tid under den dagen.

Informanterna ser sig även själva kunna bli offer i ett anmälningsförfarande. Delvis då själva anmälan görs men också som en konsekvens av anmälan. Robin visar på erfarenhet av detta:

Alltså, vissa föräldrar blir ju arga. Men vissa blir ju... Alltså efteråt så tror jag ändå att de förstår att när sanningen kommer ifatt dem att det var att man ville hjälpa men de blir arga och då är det inte lätt att vara lärare. Man försöker göra något bra men man får bara skit för det.

Här beskrivs problem med föräldrarna både innan och efter en anmälning påverka läraren negativt. Mikaela visar på vidare upplevelser av detta:

Nä, sen efter det så kunde inte jag ha samtal med killens föräldrar mer, för då ansåg dom mig som nån... Jag vet inte vad man ska säga... Motpart. Så det blev också en jobbig situation när han kom till skolan och skrek och donade. Det blev en hotfull situation.

Sammanlagt skildras alltså att läraren blir offer för föräldrarnas reaktioner, vilket enligt ovan kan leda till att läraren inte kan utföra vissa delar av sitt jobb. Detta kan förstås utifrån föräldra-lärarinstitutionen, där det beskrivs som meningsfullt att ha en öppen och stödjande relation till föräldrarna. Utifrån dessa normer beskrivs föräldrars förväntade reaktioner som en problematisk faktor vid en anmälan, vilket resulterar i

en påfrestande situation för läraren. Möjligtvis kan även detta påverka huruvida om en anmälan görs.

Sammanfattningsvis beskrivs intressant nog inte bara barnen som offer utan även föräldrar och läraren själv. Både innan en anmälning förs på tal, i själva anmälningsförfarandet och efter en anmälan gjorts. Att dessa motsägelsefulla beskrivningar görs kan tyda på den subjektiva verklighetsbildens påverkan i det individuella fallet. Upplevs exempelvis både föräldrarna och läraren bli offer om en anmälan görs, kan det förstås som begripligt att läraren inte anmäler – trots missförhållanden som påverkar barnet.

5.2. ”Barn som far illa”

Då vi kodade materialet fann vi att olika missförhållanden och tecken på sådana upplevdes ha olika dignitet. Därför har vi delat upp detta avsnitt av analysen under rubrikerna ”allvarlig dignitet”, känslomässig utsatthet, ”när beskrivs barn inte fara illa? samt tecken på att barn far illa.

5.2.1. ”Allvarlig dignitet”

I många fall beskrev informanterna att det finns flera viktiga områden inom vilka barn på olika sätt kan vara utsatta. Exempel på sådana nämndes bland annat av Camilla (pilotintervju): ”[...] Antingen kan det vara något socialt eller kunskapsmässigt...”. Inom formen av social utsatthet beskriver vidare Nina att det kan handla om: ”[---] Om de nu antingen slår sitt barn eller överhuvudtaget inte är närvarande, alltså de har ingen koll på var grabben eller flickan är till sent på kvällen.”. Just att bli slagen beskrivs av alla informanter som något barn far illa av. Det ges en allvarlig dignitet. Om detta berättar Petter: ”[---] Och det är ju oftast den biten, att bli slagen, som är det känsliga.”. Här beskrivs misshandel vara känsligare, och därför troligen allvarligare än andra missförhållanden. Vidare beskriver Mikaela: ”... Men om det är systematiskt att man ser nån kommer, får blåmärken, alltså blir misshandlad. Eller, ännu värre, aövergrepp är allvarligare än misshandel, som i sin tur är känsligare än annat. Denna grad av allvarlighet beskrivs även av Robin:

... Det kan vara jag som går in till rektor och anmäler, och det kan vara allt från hög frånvaro till exempel eller att de inte når målen år fem. Inget ämne till exempel eller något sådär, men bara ett ämne så räcker det med att läraren och föräldrarna och kanske specialpedagogen träffas och då är det ingen elevvårdskonferens. Men om det

är lite mer, tyngre och lite mer allvarliga dignitet och det kommer att bli bestående men för eleven framtid och skolgång och framtid om vi inte sätter svart på vitt så att säga, och möter föräldrarna lite mer auktoritetiskt.

Då den subjektiva verklighetsbilden påverkar valet av handling, kan fenomenets grad av allvarlighet (som ovan beskrivits) vara kopplad till ett specifikt handlingsmönster institutionen benämnt som riktigt (ibid:70-71). Detta bekräftas även av Jesper:

... Men man måste ändå göra det om man verkligen får veta, om något barn visar tecken på att det blir misshandlat eller så, så måste jag ju ändå föra det vidare till rektorn. Det står i lagen. Det måste jag göra.

Här ges en tydlig beskrivning av att fenomenet ”tecken på misshandel” ger handlingen ”att föra vidare informationen till rektorn”. Dock skildras även att det handlar om tillfällen då läraren ”verkligen får veta”. Informanten visat således på en subjektiv verklighetsbild där det krävs reellt vetande för att handla. Vidare beskrivs att denna handling inte är att anmäla, utan att föra vidare till rektorn. Detta kan ses i relation till skolinstitutionens normer rörande att det inte är lärarens uppgift att agera då ett missförhållande upptäcks, utan annan skolpersonals. Ovanstående står i tydlig motsättning till lagen. All skolpersonal är lagmässigt pliktbelagd att anmäla vid misstanke om missförhållanden som rör barn.

5.2.2. *Känslomässig utsatthet*

En annan kategori som skildras av lärarna är känslö- och omvårdnadsmässig utsatthet. Robin beskriver exempelvis sådan utsatthet som: ”Ett barn far ju illa av att bli trakasserade eller mobbade eller så va. [...] Att de inte blir slagna, utan man kan ju också fara illa själsligt också.” och ”... De hela tiden få höra att du inte är värd någonting och att jag inte vill vara förälder till dig och jag önskar att du får bo någon annanstans.”. Här ser vi hur barnets behov av goda relationer och känslomässig bekräftelse anses som viktigt för barnets välmående. Gällande omvårdnad redogör Kim för brister som: ”... Att man märker att dom inte får frukost, eller att man märker att dom inte gör läxorna eller att dom sitter och somnar på lektionerna, asså att dom inte har nån sån regelverk hemma.”. Ovanstående beskrivs dock i flera fall som ett föräldraansvar. Camilla (pilotintervju) säger: ”Man märker ju ganska tydligt om ett barn far illa hemma. Om det liksom misshandlas eller tas dåligt om hand. Då försöker man ta kontakt med föräldrarna eller få en dialog.”. Detta kan ses i relation till lagen,

där det tydligt framgår att man ska anmäla – inte bara prata med föräldrarna. Ovan ser vi hur dessa brister beskrivs föranleda andra handlingar än vad exempelvis misshandel gör. Vidare kan det tolkas som att när föräldern väl blivit informerad om den brist andra ser, är det föräldrarnas sak att handla för förändring. Således beskrivs föräldern vara ansvarig för barnets omvårdnad, och inte skolan. Denna gränsdragning gällande vad läraren ser som sitt ansvar skildras även av Petter: ”Ja asså, det är ju mitt ansvar här för barnets hälsa och välmående, asså det tycker jag... Och viktigt kanske också att man ser sin roll. Att man inte ger sig in i för djupa diskussioner, utan att man avgränsar också detta är mitt jobb och här går gränsen”. I den subjektiva verklighetsbilden inbegrips även en upplevelse av vad som är lärarens ansvar. Detta kan ses i relation till lärarinstitutionen, enligt vilken lärarens pedagogiska uppgifter och ansvar beskrivs vara av högsta prioritet. Informanten beskriver att läraren har ett visst ansvar vad gäller omvårdnad, men säger samtidigt att det finns en gräns för hur långt detta ansvar går. I enlighet med föräldra-lärarinstitutionen beskrivs här att föräldrar är ansvariga för omvårdnad och uppfostran, och lärarens roll är att informera och stödja föräldern. Detta ger en möjlig förståelse för varför inte brister i omvårdnaden anmäls.

Flera informanter beskrev att det finns en skillnad på problem och problem. Robin beskriver exempelvis att: ”Det som är småproblem blir större när de blir äldre” och ”problem tar sig andra uttryck i puberteten”. Petter definierar ytterligare: [---] Ungdomsproblematiken [...] droger eller så asså...”. Här ges således flera exempel på hur informanterna delar in problem i kategorier med vissa förbehåll. Genom att beakta vissa problem och uttryck som kopplade till pubertetsåldern konstrueras exempelvis denna bild av verkligheten som en sanning. Följaktligen skapas hinder för att vara lyhörd för att just dessa uttryck kan finnas hos yngre barn. Liknande hinder skapas genom konstruktioner rörande exempelvis kön. Jesper beskriver misstanke om att: “[---] Nån tjej kanske blivit så smal...”. Här ser vi hur informanten beskriver vissa missförhållanden som kopplade till ett visst kön. Detta gör möjligt att dessa inte upptäcks, och således inte anmäls.

5.2.3. När beskrivs att barnet inte far illa?

Trots att lärarna generellt definierade kunskapsmässig utsatthet som något som gör att barn far illa gavs få exempel. Mikaela visade dessutom på motsatt ståndpunkt:

... Och där satte familjen sig på tvären, nä. Och liksom, vad ska jag anmäla där egentligen? Jag tyckte det var konstigt att de sa nä, för han kunde ju inte skriva och

läsa ordentligt. Men det var ingen anmälning om att han mådde illa, han blev slagen och...

Här visar informanten tydligt att dessa brister utifrån den egna verklighetsuppfattningen inte ingrips i begreppet ”att fara illa”. Vad Mikaela upplever som verkligt och riktigt blir således avgörande för valet att inte anmäla till socialtjänsten.

Vidare beskriver Petter ifråga om mobbning att:

Jag tror, asså då e det just det här med mobbning, när det inte är en engångsgrej, asså utan när det repar upp sig. Och då pratar man ju också mobbning och egentligen... Man pratar inte mobbning när det bara händer en enda gång. Och när man ser detta de tror jag nog det är viktigt, då tror jag nog det kan sätta spår. Det kanske...

Ovan beskrivs att ett problem måste förekomma flera gånger för att det ska ges en allvarlig dignitet. Detta kan ses som en konstruerad sanning från informantens sida; när något endast förekommer en gång beskrivs det inte som att barnet far illa. Den verklighet Petter beskriver leder således till att läraren inte handlar. Detta skildras även av Mikaela: ”Ja asså, jag har själv fått en rätt så fri uppfostran, jag har aldrig blivit slagen och så. Men... Asså, om ett barn får en tillrättavisning av sin förälder en gång så anser inte jag att det är något jag ska lägga mig i, men om det är systematiskt...”. Detta citat beskriver även att barn som inte blir slagna och har en fri form av uppfostran inte far illa. Mikaelas beskrivning av en fri uppfostran som något som inte är förenligt med att barnet far illa, kan begripas utifrån de sociala konstruktioner hon som ung internaliserat som sanningar. Mikaelas subjektiva verklighetsbild påverkar tydligt i detta fall synen på vad god omvårdnad och bra uppfostran är. En möjlig tolkning är att ovanstående föreställningar hindrar läraren från att vara öppen för olika former av utsatthet och mottaglig för skilda signaler på att ett barn far illa. Vidare står det ingenstans i lagtexten att slag eller ”tillrättavisningar” måste ske systematiskt för att kunna anmälas.

5.2.4. Tecken på att barn far illa

Vad gäller tecken på att barn far illa skiljer informanterna på kroppsliga tecken, utåtagerande beteende, introvert beteende, social utsatthet, beteende tydligt kopplat

till förälder och övrigt beteende. I fråga om kroppsliga tecken talas mest om märken efter misshandel. Nina ger exemplen: "[...] Liksom röda streck över ryggen, alltså att nån hade slagit honom..." och "[...] Ett rätt så rejält märke på örat, som om nån hade tagit hårt...". Vad gäller utåtagerande beteende så rör det sig kring bråk och slagsmål. En beskrivning Jesper ger är: "[...] Det kan vara ett väldigt konfliktbenäget barn som hamnar i konflikter hela tiden och som gör dumma saker eller agerar utåt...". Motsatsen, introvert beteende, handlar om ett tyst, ledset eller nedstämt barn. Robin nämner att: "[...] Många stänger av fullständigt, blir tysta, inåtvända...". Vissa tecken beskrivs vidare som tydligt kopplade till föräldraskapet. Exempelvis beskrivs att barnet kan vara kuvat och rädd för en förälder. Det talas även om berusade föräldrar och föräldrar som luktar sprit. Nina ger ytterligare ett exempel: "[...] Det har hänt att pappan har sagt 'ja men slå honom' [...] 'nej men du får för mig' svarar pappan.". Social utsatthet beskrivs uteslutande som att barnet är ensamt, utanför och/eller mobbat. Övrigt beteende beskrivs exempelvis av Jesper som: "Det kan va allting. Det kan handla om rent skolmässigt med inlärningssvårigheter som dyslexi och så...". Petter beskriver även att: "Ett barn har kanske berättat att man har blivit slagen, eller [...] man kanske hör från mammas sida att pappan får inte hämta". Det beskrivs således att missförhållande kan upptäckas först då någon berättar för läraren.

Flera av ovanstående kategorier av signaler läraren kan uppfatta eller ges gällande att ett barn far illa kan förstås som delar av ett bevismaterial. Kroppsliga tecken, tecken kopplade till en förälder eller att någon berättar om missförhållanden beskrivs i sig som tydliga bekräftelser. Övrigt framställs som en grund för misstanke som läraren senare bygger vidare på. Camilla skildrar detta genom att säga: "[...] Jag tycker ju inte man ska anmäla utan att ha en grund. Inte endast misstanke. Det kan bli ganska vagt och det vet jag inte vad det för för nytta med sig". Nina är inne på samma område och nämner att: "[...] Det får ju inte vara att man misstänker att nån blir sexuellt utnyttjad eller super på helgerna för att man sedan har fel". Således kan lärares subjektiva bild av ett "tunt bevismaterial" leda till att han eller hon inte anmäler. Detta kan sättas i relation till lagtexten, där det framgår att en misstanke är en tillräcklig grund för att anmäla. Nina uttrycker dock att det krävs bevis:

... Det är klart att det om skolan anmäler mycket och sen att det visar sig att man anmäler för mycket utan någonting att här kan vi ju inte sätta våra barn, men om vi ska backa tillbaka lite så tror jag nog ändå bara att skolan visar att man tar den här typen av problem på allvar och anmäler om man bara har substans för det...

Genom att tecken och signaler på missförhållanden kategoriseras på ovanstående sätt; som tunt eller tungt bevismaterial, ges de också en mening och blir kopplade till ett visst handlingsmönster som anses som riktigt (Sahlin 2002:125). Således kan vissa missförhållanden kopplas till handlingar som inte innebär en anmälan till socialtjänsten, trots att så borde vara fallet enligt lag. Detta är ett möjligt sätt att förstå varför vissa missförhållanden inte anmäls.

5.3. Strategier och hinder

Informanterna beskrev att det finns flera olika hinder för att anmäla, eller agera överhuvudtaget, då man misstänker att ett barn far illa. Dessa var exempelvis strukturella, men rörde även till exempel föräldrarna. Dock skildrades även olika lösningar som gör att läraren kan agera som han/hon önskar, för att gå runt det som upplevs som svårigheter i verksamheten och i anmälningsförfarandet. För denna avslutande del av analysen har vi därför valt att använda ”vad beskrivs som problem?” och ”vad beskrivs som lösningar?” som underrubriker.

5.3.1. Vad beskrivs som problem?

Flera informanter reflekterade kring varför information delgivs föräldrarna, och vilka konsekvenser det får. Framförallt diskuterades på vilket sätt detta påverkade lärarens arbete. Robin visar på en dimension av detta:

Nej, därför att vi säger oftast så här, vilket är säkert rätt men det kanske inte är rätt i exakt 100 % av fallen. Föräldrarna känner sina barn bäst. Och de gör de ju säkert när det är föräldrarna och hemmet och det sammanhanget men det är inte säkert att de känner barnet bäst i det andra sammanhanget men det säger man alltid att föräldrarna känner barnet bäst. Frågan är ju om de gör det då. Där undergräver vi ju vår profession också. Det gör vi ju när vi hela tiden överlåter det sista ansvaret till föräldrarna.

Ovan skildras att föräldrarnas delaktighet kan vara ett problem då läraren försöker agera för barnets bästa. Utifrån föräldra-läraryrket skapas en subjektiv verklighetsbild där föräldrar är ”experter” på vissa aspekter av barnets situation och behov, och läraren på andra. I och med att läraren ser sig själv som expert på det skolrelaterade området, och agerar inom ramarna för den rollen, upplevs samarbetet

med föräldrar rörande detta som ett problem. Genom att ett beslut i sista hand alltid är föräldrarnas, upplevs alltså att lärarens kompetens inte blir avgörande i de situationer där den borde vara det. Detta visar sig tydlig i vår intervju med Kim:

Intervjuare 2: Men hur går man vidare om föräldrarna liksom ställer sig emot på nått sätt?

Kim: Det har jag aldrig varit med om. Nä inte. Inte dyslexi. Däremot bli placerad på andra skolor.

Intervjuare 2: Ok.

Intervjuare 1: Hur går man tillväga då om dom ställer sig emot?

Kim: Då kan man inte göra nånting. Nä.

Föräldrarnas perspektiv på barnets situation och det avgörande detta får i olika situationer uppfattas således snarast som ett hinder, och inte en positiv tillgång i beslutsprocessen. Som tidigare skrivits kan denna verklighetsbild, där olika personer är experter på olika områden, ge sig till känna även då det gäller misstänkta missförhållanden. Läraren inte har något mandat att handla utifrån sådant som sker på hemmaplan. Utifrån föräldra-läraryrketens normer beskrivs verkligheten som att de olika personerna har sina arenor, och generellt inte önskas inkräkta på varandras. Detta ger en möjlig förståelse för varför anmälningsförfarandet kan upplevas som problematiskt.

Vad som vidare framställs är hur informanterna egentligen inte upplever sig ha kompetens för att hantera barns känslomässiga svårigheter. Detta åskådliggörs av informant Mikaela:

... Men det känns inte som att jag är riktigt välutbildad för att hantera en ung människa i kris. Jag är inte det personligen. Visst kan jag lyssna och så, men jag vill inte rota i nåns psyke när inte jag har nån utbildning till det.”

Mikaela visar på en subjektiv verklighetsbild där barns problem inte är någonting hon är utrustad för att hantera. Trots att lärare har erfarenhet av att bemöta eleverna konstrueras alltså en sanning rörande att vissa problem går utanför lärarens förmåga att hantera. Ändå beskriver informanterna att läraren tar sig an dessa uppgifter utifrån vilja eller bästa förmåga. Nina ger en skildring av detta:

... Ens arbetsuppgifter har ju ökat och blivit fler. Så visst ser jag skillnad där. Sen är man ju lite olika som person också. Vissa har ju ett stort socialt patos eller man vill och sen andra känner kanske lite mer för att OK, nu gör jag detta fram till den och den tiden, sen att hon är ledsen... Ja, tyvärr. Det är ju lite vilken läggning man har.

Ovanstående gör förståeligt att den enskilde lärarens intresse för barnets svårigheter, och möjligen problematiska situation, är en faktor i hur upptäckta missförhållanden hanteras. Möjligen innebär detta att vissa lärare inte ser det som sin uppgift att agera för att dessa missförhållanden ska förändras. Detta kan ses i relation till alla de institutioner informanterna ovan beskrivit sig som medlemmar i. Varken enligt lärarinstitutionen, enligt skolinstitutionen eller enligt föräldra-lärarinstitutionen beskrivs det som meningsfullt att den enskilde läraren ska agera för att upptäckta missförhållanden ska förändras.

Vidare framställs en stor osäkerhet kring hur anmälningsförfarandet, och situationer i relation till detta, ska genomföras och beaktas. En tydlig beskrivning ges av Jesper:

... Är det här något eller är det jag som inbillar mig eftersom jag aldrig sett ett misshandlat barn. Ibland kan man som lärare vara tveksam. Man vet inte riktigt. Kan det vara så att det har ramlat och slagit sig. Man vill gärna bolla med någon som är insatt på detta.

Ovan beskriver Jesper att han upplever sig som väldigt ensam och osäker i sin roll som anmälningskyldig. Han uppger vidare att han vill kunna diskutera med någon annan och få råd, men att så inte är fallet. Flera informanter beskriver att lärarrollen innebär många olika arbetsuppgifter, som den enskilde läraren ensam är ansvarig för. Detta kan förstås i relation till att läraren upplever att skolinstitutionen gör gällande att en mångfacetterad yrkesroll är något läraren bör klara av. Kim ger en beskrivning av detta:

Ja, asså planering måste man göra och man måste göra dokumentationen, man måste fylla till alla dom här utvärdering och dom här... Det måste man ju göra. Och det... Då tar ju tiden, lektionerna måste man ju också göra. Men förr så hade man ju kontakten med ungarna, man var alltid ute i centralkaprummet och korridorerna och så och pratade med ungarna och så, det hinner man liksom inte nu.

Nina ger en vidare beskrivning av vad osäkerheten gällande anmälningsförfarandet och upplevelsen av brist på stöd och råd kan få för konsekvenser:

... Klart, ska man följa lagen så gör man ju fel generellt på skolorna. Det tar ju tid innan man anmäler. Man vill ju vara säker så att man vet vad man pratar om, om man nu väljer att ta det steget för det är ju som jag sa tidigare att man sätter ju igång en viss apparat när man anmäler och då kan man ju inte nästa dag ringa och säga att 'nej, jag tar tillbaka den anmälan' utan då har du satt de hjulen i rullning.

Här skildrar Nina hur osäkerheten gör att hon upplever att det måste finnas en säkerhet i misstanken, för att våga agera. Detta ger en möjlig förståelse för varför anmälningsförfaranden tar tid och ibland underlåts.

Informanterna beskriver vidare hur olika former av strukturella problem gör sig gällande angående hur skolan och den enskilda läraren agerar då man misstänker missförhållanden. I relation till ovanstående beskrivs en brist på uppdatering ifråga om sekretessbestämmelser och dylikt, som påverkar lärarens osäkerhet. Robin ger ett exempel:

Absolut, för det är många som pratar om sekretessen och man får hela tiden uppdatera sig men och det har man inte tänkt så mycket på innan inom skolan [...] Det finns ju sekretess och den är ju utbyggd inom skolan men det har varit vattentäta, allt för vattentäta, skott emellan instanser som alla jobbar för att det ska bli bättre för barnet...

Robins subjektiva verklighetsbild visar på att sekretessen ses som ett hinder i arbetet för barnets bästa. Även om anmälningsplikten bryter sekretessen mellan myndigheter, skildras en osäkerhet kring vad som får delges och inte. Kim beskriver hur detta påverkar anmälningsförfarandet:

Intervjuare 1: Har du någon gång funderat på att göra, eller har du nån gång gjort en anmälan till socialtjänsten angående nån elev.

Kim: Ehhhh... Man försöker akta sig för det.

Intervjuare 2: Hur kommer det sig?

Kim: Jo därför att det är såna vattentäta skott mellan skola, socialförvaltning och polis i W e det de. Så...

Här beskrivs att hur den subjektiva verklighetsbilden som skildras leder till att informanten värjer sig mot att anmäla. Bilden av sekretessen och de ”vattentäta skotten” beskrivs alltså som en bidragande orsak till att en anmälan inte görs. Ovanstående kan tolkas som att informanterna anser att både skolan och andra myndigheter som arbetar för barnets bästa håller för hårt på sin information. Detta kan

ses i relation till den tidigare beskrivna subjektiva verklighetsbilden gällande bristen på förtroende för socialtjänstens arbete. Informanterna beskriver att den upplevda strukturella ordningen påverkar hela anmälningsförfarandet, och alla inblandade parter.

5.3.2. Vad beskrivs som lösningar?

Samtliga informanter beskriver, som tidigare skrivits, att de första de gör då de misstänker att något inte står rätt till är att prata med eleven. Kim berättar om detta:

Först pratar jag med eleven, och ser va det e, det e kanske nått enkelt. Ja. Som att katten har dött, eller dom får inte längre har kanin eller dom inte längre har råd och rida eller nått sånt lite enklare. Sen kan det va lite svårare saker, e jag inte ansvarig för eleven så lämnar jag över det till rektorn, berättar för rektor, som får dom ta det därifrån.

Ovan skildras hur samtalets innehåll styr hur läraren fortsättningsvis går tillväga. Således har skolinstitutionen "bestämt" vilka handlingsmönster som är riktiga i förhållande till vilket problem som ska behandlas. I den verklighetsbild som beskrivs är läraren således kapabel att hantera det som beskrivs som "enkla problem", medan "allvarligare problem" ska hanteras av andra. En lösning är således att lämna vidare ärenden som anses vara av allvarligare dignitet än andra. Denna lösning beskrivs vidare av Robin:

... På nått sätt så, jag kan bara komma med fakta så att säga, vad jag har upplevt och vad jag misstänker och det kan jag delge min rektor för det är jag skyldig, men sen är det hon som tillsammans med skolsyster och kanske elevvårdsteam, jag vet inte, men jag som lärare är anställd för att undervisa här och har också ett ansvar för elevvården här men när det går över från mitt bord till någon annans bord så är det de som får ansvara och då är det rektorn som får ansvara...

Enligt citatet skildras tydligt hur delgivande av information ses som en riktig lösning inom institutionen. Vad som även skildras är att elevvårdsteamet ses som en lösning. Både elevvårdsteamet och att kalla till en elevvårdskonferens beskrivs vidare som ett "riktigt" första steg för att hantera det problem som upptäckts:

Petter:... Och sen har vi i skolan elevvårdskonferens, där man asså föreslår... Det kan vara att rektorn eller en lärare föreslår att vi måste sitta tillsammans med psykologer, socionom, med vår skolsköterska, med specialpedagog och med en lärare och diskutera detta barn på grund av inlärningssvårigheter eller... Och i ett nästa skede e det kanske då att man sätter sig med föräldrarna. Asså, men det e ju de saker

vi har på skolan, och dom personer vi har tillgång till.

Ovan ser vi vilka vidare handlingsmönster som beskrivs som adekvata inom skolinstitutionen, och i vilken följd de görs. Återigen uttrycks även att andra professionella än läraren är bättre utrustade för att bedöma vissa situationer. Vad som vidare blir tydligt är att lösningar inom skolan alltid går i första hand. Detta ger en möjlig förståelse varför ett anmälningförfarande kan dröja. Paradoxalt nog beskriver flera informanter en brist på förtroende för skolans system, och uttrycker hur de har agerat på egen hand för att en förändring ska komma till stånd. Nedan framgår dock att sådant agerande kan få negativa konsekvenser för läraren:

Kim: Jag vet inte. Jag vet inte, för jag tror inte det är så bra. För jag har gjort det innan med dom här grabbarna som var kriminella. Då skrev jag liksom en rapport, för jag visste vem som var deras socialsekreterare. [...] Då skrev jag liksom en rapport av vad som hade hänt under veckan här på skolan och skickade till var och en av dom, att den här och den här har gjort så... Och de tog hus i helvete.

Intervjuare 1: På vilket sätt då?

Kim: Jo, därför att då måste dom diarieföra det brevet jag skickade. Ja. Och sen om dom går in och kolla då kan skolan för skit för det sen. Därför att skolan inte har tagit hand om dom, skolan inte har gjort sitt fullt ut – om jag förstod det hela rätt. Så så fick man inte göra. Socialsekreteraren ringde upp till rektorn.

Intervjuare 1: Det här verkar ju väldigt rörigt att förstå.

Intervjuare 2: Vad skulle skolan gjort mer då menade dom?

Kim: Ja, vet inte. Ingen aning.

Intervjuare 2: Utifrån lagen man ju en anmälningsskyldighet och det var ju det du gjorde så att säga. Så det verkar ju väldigt konstigt...

Kim: Eller det gick fel väg, att det var jag som gjorde, att jag skulle gått via rektorn och socialsekreteraren så att dom gick, skickade dit. Jag vet inte.

Här beskriver informanten sig själv som kompetent att vidta åtgärder då han/hon upplever att skolans system inte fungerar. Dock ses inte åtgärden som riktig varken av socialtjänsten eller skolan. Citatet ovan beskriver hur en handling som egentligen är korrekt utifrån vad informanten anser är det bästa för barnet, ses som felaktig då genomförandet gått utanför skolinstitutionens ramar. Medlemmar av institutionen reagerar då med att tydligt informera om att denna handling är fel. Detta kan ge en möjlig förståelse för varför den enskilde läraren inte själv anmäler till socialtjänsten.

Flera informanter beskriver slutligen en övergripande lösning ifråga om att agera gentemot missförhållanden. Mikaela uttrycker denna:

... Men, det gäller att ha ett förhållningssätt på skolan. Nolltolerans eller... Mina barn skola är det nolltolerans liksom. Varenda grej som är anmälningsbart anmäler dom ju. Om dom har smällt en raket i hallen eller om dom har tryckt upp en annan elev på skolan mot väggen eller va det än e så anmäler dom ju...

Här skildras hur skolans helhetliga synsätt har betydelsen för hur man agerar. Huruvida skolinstitutionen manar till försiktighet, hög bevisbörd eller den nolltolerans som ovan skildras beskrivs alltså påverka hur den läraren agerar i det enskilda fallet. Vad som beskrivs som lösningar beskrivs således utgå ifrån vilka övergripande synsätt, ramar och direktiv de institutioner där läraren är medlem beskriver som riktiga. Dessa skapar en verklighet rörande hur man agerar vid misstänkta missförhållanden. Denna verklighet upplevs således som styrande i förhållande till den enskilde lärarens subjektiva verklighetsbild.

6. Avslutande diskussion

I vår studie har vi undersökt hur grundskolelärare resonerar kring anmälningsplikten samt situationer som kan föregå ett anmälningsförfarande. Vi har kodat utifrån specifika infallsvinklar och analyserat materialet utifrån socialkonstruktivistisk teori med hjälp av begreppen (*subjektiv*) *verklighetsbild*, *institution*, *typifieringar*, *roller*, *legitimering* och *handlingsmönster*. Genom det har vi visat på hur man möjligen kan förstå varför grundskolelärare inte anmäler till socialtjänsten då de misstänker att ett barn far illa.

Vår analys visar på att lärare är medlemmar av olika normativa strukturer, institutioner, som påverkar deras subjektiva verklighetsbild av sitt yrke och sina åtaganden. I enlighet med föräldra-läraryrket beskrivs av olika arenor, där olika personer har tillträde och mandat. Föräldrarna beskrivs som experter på hemförhållandena och omhändertagandet av barnet. Denna arena skildras som ”helig”, och förhållandena rör inte utomstående. Vidare beskrivs läraren i enlighet med lärarinstitutionens normer som expert på skolans område, vilket beskrivs som det pedagogiska arbetet. I och med att olika aktörer är experter på olika områden av barnets närmiljö, konstrueras en sanning rörande att man inte ska ifrågasätta varandra. Informanterna skildrar exempelvis att det är problematiskt att föräldrarna får ta det avgörande beslutet i vissa skolrelaterade frågor. Likaledes beskriver informanterna sig själva som förövare när de tvingas lägga sig i hemrelaterade frågor. De beskrivs som familjens ensak, och läraren känner sig osäker utanför den pedagogiska sfären. Exempelvis pratar informanterna om en osäkerhet gällande sekretessbestämmelserna. Hur mycket läraren ändå engagerar sig i barnets hälsa och välmående påverkas även av skolinstitutionens normer kring hur arbetet ska vara uppdelat mellan skolans personal och vad som ska göras. Vår analys visar att skolinstitutionen gör gällande att man diskuterar elevvården inom skolan, men att lite görs konkret. I vilken grad rektor och skolledning intresserar sig för elevvården påverkar och legitimerar detta handlingsmönster. Vidare skildras att läraren känner oro för hur föräldrarna ska reagera på ”intrång”, och detta beskrivs även i viss mån som ett brutet förtroende. Utifrån vad som beskrivs tenderar läraren att slitits mellan lojaliteten med föräldrarna, och förtroendet från eleven som öppnat sig. Trots att informanterna beskriver sig som stressade och överbelastade, tar de sig tid att prata med barn som de upplever inte mår bra. Att vidare diskutera, och på det sättet bearbeta, situationen beskrivs dock som

skolsystemens och elevvårdsteamets arbetsuppgift. Således upplever informanterna sig inte ha något vidare ansvar. Det skildras alltså att man vill lösa problem inom skolan. En anmälan till socialtjänsten ses som en stor apparat, som är problematisk i det avseendet att skolan inte har någon kontroll då den väl är gjord. Anmälningförfarandet upplevs som en sista utväg då situationen är ohållbar.

Informanternas reflektioner visar på många paradoxala verklighetsbilder. Exempelvis beskrivs socialtjänsten som en passiv myndighet som inte ger någon återkoppling. Samtidigt skildras att myndighetens arbete ibland gör skillnad, och att det finns en förståelse för att situationen kan vara svår. Att en anmälan inte görs kan förstås utifrån att informanterna beskriver flera negativa konsekvenser som kan följa av en anmälan. Det beskrivs exempelvis att barnet kan bli mer utsatt, då han/hon ses som ”tjallare” av förövaren. Vidare beskrivs att en redan utsatt familj kan få sin situation förvärrad. Läraren identifierar sig därmed med den/de som typifieras som offer i det individuella fallet. För skolans del skildras att den som står på anmälan blir offer för föräldrars negativa reaktioner. Därmed skildras föräldrarna paradoxalt nog som både offer och förövare i olika sammanhang. Det beskrivs att det är skillnad på föräldrar och föräldrar. Vissa attribut typifieras som typisk förövarmässiga. Dock existerar en förståelse för vissa av dessa på grund av exempelvis kulturella skillnader. En annan paradox rör bilden av barnet. Informanterna beskriver enhetligt barnet som offer, men flera reflektioner visar samtidigt på att barnet i viss mån är delaktig i sin situation. Vidare framkommer även att barnet ses som en icke trovärdig källa.

Informanternas reflektioner visar på att olika missförhållanden upplevs vara olika allvarliga. Sexuella övergrepp beskrivs som den allvarligaste formen av missförhållanden, och även misshandel ses som en grov kränkning av barnet. Informanterna skildrar att misstanke av dessa fenomen leder till anmälan. Vid misstanke om misshandel och brister i omvårdnaden agerar dock läraren annorlunda. Informanterna beskriver att man tar kontakt med föräldrarna och försöker lösa problemet via dialog. Utifrån tidigare skrivna om olika arenor, kan detta förstås som att läraren inte upplever sig ha mandat att agera utöver detta. Vidare uttrycker informanterna att det krävs bevisbörda vid en anmälan. Missförhållandet ska vara tydligt och ha uppmärksammats flera gånger. Vid vaga misstankar väntar således läraren med att anmäla tills tillräckligt med bevis samlats. Dock uppger informanterna att de noggrannare observerar barnet då första misstanke väckts. Detta är en tydlig skillnad mot hur lagen är skriven. Enligt den ska den professionelle anmäla vid

misstanke, och bevisbörda krävs inte.

Vi finner att informanterna tydligt beskriver lärarrollen, skolans verksamhet, föräldrarnas ansvar, myndigheternas roll och de olika arenorna aktörerna verkar på. Vad de olika institutionerna där informanterna är medlemmar gör gällande som riktigt och meningsfullt, samt informanternas subjektiva verklighetsbilder av dessa sanningar, visar på flera möjliga förklaringar till att en enskild lärare inte anmäler till socialtjänsten. I diskussionen tenderar dock barnet att försvinna. I vår studie framkommer att barnet generellt ses som ett offer. Det pratas dock inte om att barnets situation riskerar att fortsätta, och möjligtvis förvärras, om socialtjänsten inte underrättas. En annan tendens är att informanterna beskriver en anmälan som något negativt för familjen. Det nämns inte att en anmälan även kan vara en möjlighet till förbättring i den aktuella situationen. Vad som tydligt framgår är därmed att en anmälan till socialtjänsten inte ses som en positiv åtgärd för att en förändring i barnets situation ska komma till stånd. Möjligtvis är detta den största bidragande orsaken till att få anmälningar görs.

7. Referenslista

Barlebo - Wennerberg, S. (2001). *Socialkonstruktivism: Positioner, problem och perspektiv*. Malmö: Liber.

Berger, P. & Luckmann, T. (1991). *The social construction of reality – treatise in the sociology of knowledge*. New York: Penguin.

Berger, P. & Luckmann, T. (1999). *Kunskapssociologi: Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. Stockholm: Wahlström & Wilstrand

Bäck – Wiklund, M. (2007). ”Feminologi: Livsvärld och vardagskunskap”. I P, Månson (red.): *Moderna samhällsteorier – Traditioner, riktningar och teoretiker*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.

Cocozza, M. Gustafsson, P. & Sydsjö, G. (2007). “Hur fungerar anmälningsplikten i Sverige? Vem anmäler, vad anmäls och vilket utfall får anmälningarna?”. *European Journal of Social Work*, 10, 2, 209 – 223.

JO 2000/01

Jönson, H. (2010). *Sociala problem som perspektiv: En ansats för forskning och socialt arbete*. Lund: Liber.

Lundén, K. (2010). *Att identifiera omsorgssvikt hos förskolebarn - vad kan vi lära oss av forskningen?*. Stockholm: Stiftelsen allmänna barnhuset.

May, T. (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

O’Toole – W. A. & Lucal, B. (1999). “Teachers’ recognition and reporting of child abuse: A factorial survey”. *Pergamon*, 23, 11, 1083 – 1101.

Olsson, S. (2009). *Sekretess och anmälningsplikt i förskola och skola*. Lund: Studentlitteratur.

Prop. 2002/03:53

Socialstyrelsen (2004). *Anmälningskyldighet om missförhållanden som rör barn*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Sahlin, N. (2002). "Sociala problem som verklighetskonstruktioner". I A. Meeuwisse & H. Swärd (Red.): *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och kultur.

SoL 2001:453. *Socialtjänstlagen*. Stockholm: Justitiedepartementet.

Sundell, K. (1997). "Child-care personnel's failure to report child maltreatment: Some Swedish evidence". *Pergamon*, 21, 1, 93 – 105.

Teorell, J. (2007). *Att fråga och att Svara; Samhällsvetenskaplig metod*. Stockholm: Liber.

Tite, R. (1993). "How teachers define and respond to child abuse: The distinction between theoretical and reportable cases". *Pergamon*, 17, 591 – 601.

8. Bilagor

8.1. Bilaga 1: Intervjuguide

Intervjuguide

Be intervjupersonen vara utvecklande i sina svar!

För följdfrågor: Kan du berätta? Hur kommer det sig?
Kan du förklara? Hur menar du då?

1. Hur länge har du arbetat här?
2. Har ditt arbete förändrats sedan du började arbeta?
3. Har ni elevvårdskonferenser eller liknande här på skolan?
4. Kan du berätta hur det brukar gå till?
5. Finns det något som är svårt att prata om?
6. Hur gör du när du upplever att en elev inte mår bra?
- Kan du berätta?
7. Vem diskuterar du med?
- Hur kommer det sig?

8. Hur fungerade den kontakten?

9. Hur handlar du vidare?

10. Vilka tar du kontakt med?

11. Har du någon gång funderat på att göra en anmälan?

- Varför?

- Varför inte?

- Berätta!

12. Kan du ge exempel på skillnader mellan olika situationer du upplevt?

13. Vad innebär det för skolan att en anmälan görs?

14. Vad innebär det för dig som lärare?

Visar lagen:

15. Hur tänker du kring hur lagen är skriven?

16. I förarbetena till lagen används begreppet ”minsta misstanke”. Vad betyder

- det begreppet för dig?
- Upplever du att lagen är rimlig?
- Upplever du att lagen är möjlig att följa?

17. Har du något du vill ta upp?

18. Har du några frågor?

SLUT

8.2. Bilaga 2: Informationsbrev

Hej!

Vi är två studenter som läser 6:e terminen på Socialhögskolan vid Lunds universitet. I vår C-uppsats ska vi undersöka lärares perspektiv på anmälningsplikt. Vi anser att detta är viktigt, i och med att lagen kanske inte är så lätt att uppfylla i praktiken. Våra frågor handlar om vad som händer när skolan misstänker att ett barn inte mår bra. Vilka diskussioner förs, hur agerar man, vilka kontakter tas och vad finns det för svårigheter?

Alla intervjupersoner har rätt att avbryta intervjun när helst de vill utan att ange orsak. Intervjupersonerna har även rätt att i efterhand dra tillbaka sin medverkan, och vi kommer då inte att använda oss av den intervjun i uppsatsen. Självklart kommer alla intervjupersoner samt deras arbetsplatser vara oidentifierade i uppsatsen. När vi är färdiga med vårt uppsatsarbete kommer vi att skicka ut information till alla intervjupersoner om var de kan hitta uppsatsen på internet. Vi ska båda medverka vid intervju, men en av oss kommer framförallt att göra minnesanteckningar. Vi kommer även att spela in intervjuerna för att sedan kunna skriva ner frågor och svar exakt som de uttryckts i intervjun. Vi beräknar att en intervju kommer ta högst en timme.

Vi vore tacksamma för er medverkan!

Hör gärna av er via telefon eller E-post om frågor och funderingar, samt ifall ni önskar medverka.

Vänliga hälsningar

Martin Halling

#####-## ## ##

martin.halling.906@student.lu.se

Malin Körner

#####-## ## ##

malin.korner.950@student.lu.se

Handledare: Tove Harnett

#####-## ## ##

tove.harnett@soch.lu.se